

NEDERLANDSE DEFENSIE OP CURAÇAO

Manifestatie en implicaties van *extended statehood* in de
Caribische Koninkrijksdelen

Nederlandse defensie op Curaçao

Manifestatie en implicaties van *extended statehood* in de
Caribische Koninkrijksdelen

Augustus 2014

Culturele Antropologie

Master Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Betreft: Thesis
Begeleider: dr. ir. Yvon van der Pijl
Student: Stella Mol
3895645
Contact: stella.mol@hotmail.com

Universiteit Utrecht

Curaçao

Afbeelding 1

“Het is moeilijk zich een zuiver beeld te vormen van een vreemde cultuur. Hoezeer je ook je best doet, je beziet de ander altijd door een gekleurde bril. Reden om telkens opnieuw je oordeel te herzien en bij te schaven, en om uiterst voorzichtig te zijn met het uitspreken van absolute oordelen. Als grondregel stelle men dat al wat anders is nog niet verkeerd is. Er is maar heel weinig verkeerd in een andere cultuur. Wij vinden dat de onze ook redelijk goed is. Voor de praktijk houde men zich aan de stelregel: Oordeel niet over wat je niet kent. Dat zou onlogisch zijn. Vooral een voorbarige veroordeling is fataal. Toch wordt er dagelijks gezondigd tegen deze wet.”

Brenneker, 1973

Inhoudsopgave

Inleiding	11
Hoofdstuk 1. Micro-divergentie	19
<i>Gescheiden uitgaansleven tussen Nederlandse militairen en Curaçaose burgers</i>	
Hoofdstuk 2. Meso-divergentie	29
<i>Formele communicatie tussen Nederlandse defensie en de Curaçaose bevolking</i>	
Hoofdstuk 3. Macro-divergentie	41
<i>Praktijken en sentimenten tussen Nederlanders en Curaçaoënaars</i>	
Een <i>new look at extended statehood</i> op Curaçao	51
Literatuur	55

Inleiding

Onderwerp, academische en maatschappelijke relevantie

Verschillende eilanden in het Caribische gebied zijn geen onafhankelijke staten geworden na de periode van kolonisatie, constateren Kruijt en De Jong (2005). Deze eilanden hebben nog steeds een grondwettelijke relatie met de vroegere moederlanden in het Europese of Amerikaanse werelddeel. Dergelijke afhankelijkheidsrelaties laten in verschillende mate een zekere lokale autonomie en centrale controle over aan het eiland zelf. De verschillende constructies tussen Caribische ex-kolonies van Amerikaanse/Europese voormalige moederlanden noemen Kruijt en De Jong (2005) *extended statehood*.¹ In het geval van Curaçao – voormalig kolonie van Nederland en vanaf 2010 een apart land binnen het Koninkrijk der Nederlanden – blijft Nederland toezicht houden op het begrotingsbeleid en de financiën. Daarnaast blijft ze verantwoordelijk voor buitenlandse zaken en defensie van het eiland. De ‘niet-onafhankelijke’-status van de eilanden wordt vaak gezien als een overgangstatus waarin de eilanden tussen een koloniale status en een onafhankelijke status in zouden zitten (Kruijt en De Jong, 2005). Op deze manier wordt gefocust op *extended statehood* als een systeem van continue de- en rekolonisatie, wat volgens Kruijt en De Jong (2005) gedateerde termen zijn. Bovendien zorgt een focus op de koloniale aspecten van de eilanden voor een gebrek aan kennis over de institutionalisering en ook de voordelen van *extended statehood* in het Caribisch gebied. De institutionalisering van *extended statehood* richt zich op het toekomstbeeld van de eilanden in de huidige mondialiserende wereld (Kruijt en De Jong, 2005). De aandacht in deze scriptie is daarom gericht op de huidige verbanden met voormalige moederlanden. *“Thus the questions to be dealt with are not about independence but rather those that relate to extended statehood arrangements currently in place, how do they work and how can they be put to better use in a highly interactive global world (...)”* (Kruijt en De Jong, 2005:4). Onderzoek dat meer gericht is op de context van de huidige zeer interactieve mondialiserende wereld biedt volgens Kruijt en De Jong (2005:3) een *new look at extended statehood*, welke dus centraal staat in deze scriptie. Hoe manifesteren de afhankelijkheidsrelaties zich in het dagelijks leven op de eilanden, welke implicaties treden hier op, en wat kunnen we hiervan leren voor een betere toekomst? Een betere toekomst niet alleen ten behoeve van de eilandbewoners, maar ook ten behoeve van een samenwerking die

---

¹ Omdat er geen duidelijke Nederlandse vertaling van de term *extended statehood* van Kruijt en De Jong (2005) bestaat wordt de Engelse term in deze scriptie gebruikt.

nodig is voor de bestrijding van onder andere internationale criminaliteit, versterking van de rechtshandhaving en veiligheid.

Oostindie, Klinkers (2006, 2012) en Kruijt en De Jong (2005) benadrukken voordelen en nadelen van het Koninkrijk der Nederlanden bestaande uit vier aparte landen: Nederland in Europa en Curaçao, Aruba en Sint Maarten in het Caribisch gebied. Echter zijn er maar weinig concrete veldonderzoeken die uiteenzetten wat voor invloed Koninkrijksaangelegenheden hebben op het hedendaagse leven van de eilandbewoners en de verstandhouding tussen de burgers van het eiland en het vroegere moederland. Deze scriptie laat zien op welke manier defensie op Curaçao, als één van de nog sterk fysiek aanwezige invloed of 'macht' vanuit Nederland in contact staat met de bevolking van Curaçao. Dit onderzoek heeft zich onder meer gericht op het blootleggen van de lokale omstandigheden op microniveau in het veld van *leisure*, oftewel vrijetijdsbesteding (hierover meer in hoofdstuk 1), waarin de aanwezigheid van Nederlandse militairen groot is. Ook is het contact met de Curaçaose bevolking op mesoniveau vanuit Nederlandse defensie als organisatie onderzocht en geproblematiseerd. Als laatst worden op macroniveau praktijken en sentimenten belicht die bestaan tussen Curaçaoënaars en Nederlanders.²

Uit het onderzoek blijkt dat er weinig sprake is van contact en/of interactie tussen Nederlandse militairen en Curaçaoënaars in het dagelijks leven op het eiland. Op verschillende interactieniveaus draagt een enorm cultuurverschil, voornamelijk in taal, bij aan de ontwikkeling van divergerende leefwerelden tussen de Curaçaose bevolking en Nederlands defensiepersoneel op Curaçao. Papiaments is doorgaans de omgangstaal van Curaçaoënaars en vanaf 2007 officieel erkend evenals het Engels. Echter is het Nederlands in de meeste officiële situaties de voertaal, zo ook bij Koninkrijksaangelegenheden zoals Nederlandse defensie op Curaçao. De gescheiden leefwerelden tussen Nederlandse defensie en de Curaçaose maatschappij beïnvloeden desalniettemin onderlinge stereotyperende denkbeelden, sentimenten en praktijken – en vice versa. In het licht van een *new look at extended statehood* dragen deze bevindingen over Nederlandse defensie op Curaçao bij aan het academische debat over de manifestatie van verschillende *extended statehood systems* en de implicaties die daarbij optreden in het hedendaagse leven op de eilanden. De manifestatie van extended statehood in de vorm van Nederlandse defensie op Curaçao zorgt op micro-, meso- en macroniveau voor divergerende leefwerelden. Cultuurverschil, waaronder het

---

² Wanneer in deze scriptie verwezen wordt naar 'Nederlanders' worden Nederlanders uit Nederland bedoeld (Curaçaoënaars hebben ook de Nederlandse nationaliteit).

spreken van een andere taal, speelt op ieder interactieniveau een belangrijke rol. Dit levert implicaties op die in verschillende mate van invloed zijn op de huidige relatie tussen Curaçao en Nederland. Deze inzichten zijn van belang voor de ontwikkeling van een betere samenwerking in de toekomst als Koninkrijksgenoten.

Afbeelding 2

Feiten, veldwerk en methodologie

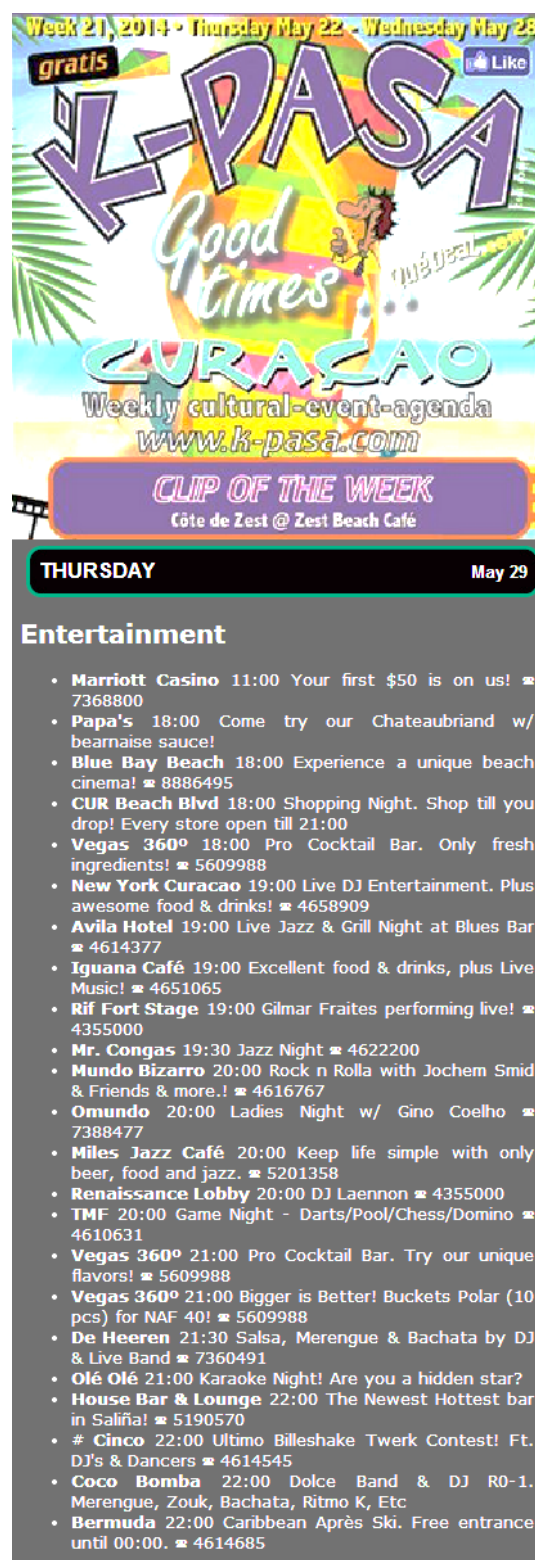
Nederland is verantwoordelijk voor de uitvoering van de defensietaken van het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch gebied. Curaçao is het grootste Caribische land binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Ruim vijfhonderd marine medewerkers, vlootpersoneel en mariniers, onder leiding van de Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied, waarborgen de veiligheid van het Koninkrijk der Nederlanden.

De marinebasis Parera op Curaçao biedt onder meer huisvesting aan een roulerende compagnie van de Koninklijke Landmacht, de bootgroep Curaçao, het Kustwachtsteunpunt Curaçao en het Reddings- en Coördinatie Centrum van de Kustwacht Caribisch Gebied. Naast territoriale verdediging zetten de militairen zich in voor de ondersteuning van civiele autoriteiten en de handhaving van internationale rechtsorde. Nederlandse defensie handhaaft de (internationale) rechtsorde bij internationale drugshandel, militaire bijstand (o.a. inzet bij rampen), illegale visserij en milieudelicten. Daarnaast vindt op marine kazerne Suffisant

de uitvoering van een sociaal vormend traject voor kansarme Curaçaose jongeren plaats. Ook houdt men zich hier bezig met de opleiding en training van de Curaçaose militie (hier meer over in hoofdstuk 2).

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden op Curaçao van februari tot mei 2014. Hier verbleef ik in een studentenhuis in Willemstad, Berg Altena. De locaties van het veldwerk waren onder andere de twee kazernes op Curaçao: marinebasis Parera en Suffisant. Daarnaast was ik zo'n drie tot vier avonden per week op verschillende vrijetijds- en uitgaansgelegenheden op het eiland (hier meer over in hoofdstuk 1), om in contact te komen met zowel Nederlandse militairen als Curaçaose burgers. Om een indruk te krijgen van het uitgaansleven op Curaçao als onderdeel van *leisure* staan in afbeelding 3 de activiteiten van een willekeurige dag op een rij uit de *K-Pasa*, de gratis *weekly cultural-event-agenda* van Curaçao. Ook werkte ik twee avonden in de horeca om in contact te komen met Nederlanders die al langer op het eiland wonen. Daarnaast heb ik op vrijwillige basis meegewerkt aan een project van het National Anthropological and Archeological Memory Management van Curaçao. Hier heb ik met name veel kennis opgedaan over de culturele geschiedenis en gebruiken van Curaçaoënaars. (De locaties van het uitgevoerde veldwerk zijn weergegeven in afbeelding 1).

De belangrijkste onderzoeksmethode van het veldwerk op micro- en macroniveau zijn participerende observatie en informele gesprekken tijdens het uitgaan. Daarnaast is voor meer etnografische kennis op mesoniveau gebruik gemaakt van formele, open en semigestructureerde interviews. De methodologie van participerende observatie vloeit voort uit de onderzoeken van Malinowski uit 1922, die als eerste de condities van intensief antropologisch veldwerk heeft beschreven. Participerende observatie is van groot belang om een band op te bouwen met groepen of individuen van de onderzoekspopulatie

Afbeelding 3

tijdens *leisure*. Door direct in het veld te onderzoeken en er zelf onderdeel van te zijn, heb ik contacten kunnen leggen en kwalitatieve informatie kunnen verkrijgen die mij steeds verder hebben gebracht in het onderzoek. Powdermaker (1966), wiens werk ook geïnspireerd is door Maliowski, legt uit dat participerende observatie in het hart van de antropologie ligt: *“To understand a strange society, the anthropologist has traditionally immersed himself in it, learning, as far as possible, to think, see, feel, and sometimes act as a member of its culture and at the same time as a trained anthropologist from another culture.”* Vanwege mijn baantje en vrijwilligerswerk bij het Archeological and Anthropological Memory Management heb ik nauwere banden, vertrouwen en meer connecties gekregen. De sleutel voor succesvol veldwerk is volgens Powdermaker (1966) *“the ability to become totally involved and yet to observe with complete detachment, continually ‘to step in and out’ of other cultures”*. Door het ene moment participerende observatie (met de nadruk op observatie) te doen ‘achter de bar’, en het andere moment participerende observatie (met de nadruk op participatie) ‘voor de bar’, stap ik zoals Powdermaker beschrijft continu in en uit de context van mijn onderzoeksgroepen. De onderzoeksgroepen betreffen niet alleen Nederlandse militairen, maar ook Curaçaoënaars. Nederlandse militairen vallen onder de *makamba’s* op het eiland. *Makamba* betekent vreemdeling, en is een term die door de lokale bevolking gebruikt wordt om blanke Nederlanders op Curaçao, waaronder dus Nederlandse militairen, aan te duiden. Curaçaoënaars, oftewel *yu di Kòrsou*, zijn een andere belangrijke groep informanten. *Yu di Kòrsou* betekent letterlijk ‘kind van Curaçao’, en is een term voor mensen die al dan wel of niet op Curaçao zijn geboren/wonen zolang Papiaments de moedertaal is en er sprake is van integratie en respect voor de cultuur en samenleving.³ In de omgang met *makamba’s* en *yu di Kòrsou* heb ik geprobeerd mij zo min mogelijk laten beïnvloeden door mijn persoonlijke referentiekader door mij zoveel mogelijk open te stellen en te luisteren naar hun verhaal. Daarnaast heb ik compassie en inleving getoond tijdens al mijn in-/formele gesprekken met zowel *makamba’s* als *yu di Kòrsou*, wat volgens Nancy Scheper-Hughes (1995) belangrijk is in antropologisch onderzoek. Zij stelt namelijk dat iedere antropoloog op een bepaalde manier een bevooroordeeld instrument van culturele vertaling is. Ook Robben en Sluka (2012) stellen dat: *“compassionate empathy makes the fieldworker and the research participant share a subjective space, implicating them in each other’s lives and in the production of ethnographic knowledge”*. Hoe dan ook

---

³ Deze definitie werd door *Versgeperst.com* – een Curaçaoese onderneming met online berichtgeving betreffende nieuws uit Curaçao, het Caribisch gebied en het belangrijkste internationale nieuws – bekend gemaakt op 12-11-2010 aan de hand van een straatvraag. <http://www.versgeperst.com/nieuws/72853/wie-mag-zich-yu-di-korsou-noemen.html>

behoor ik als blanke Nederlander in de ogen van *yu di Kòrsou* tot de *makamba's* op Curaçao. Dit heeft mogelijk invloed gehad op mijn contact met *yu di Kòrsou*, mede doordat ik geen Papiaments spreek.

Op marinebasis Parera heb ik met drie Nederlandse specialisten formele gesprekken gehad. Op marinebasis Suffisant heb ik met drie militairen waarvan één Nederlands, één Curaçaos en één Nederlands maar opgegroeid op Curaçao, formele gesprekken gevoerd. Daarnaast heb ik een open interview gehad met een partijlid van de Pueblo Soberano, een politieke partij op Curaçao die met name streeft naar het volledig onafhankelijk worden van Nederland. Ook heb ik een formeel gesprek gehad met een Curaçaose werknemer van de Kustwacht, en heb ik een Curaçaose specialist gesproken over de militaire geschiedenis van Curaçao. Ik heb een rondleiding gedaan met een gids door marinebasis Parera en Suffisant. Ook heb ik een rondleiding gedaan met een gids door het Scharloo, een rijke buurt in Willemstad met veel Nederlandse bedrijven en investeerders. Naast deze meer formele, open en semigestructureerde gesprekken, activiteiten en observaties, heb ik wekelijks met tientallen mensen korte en soms lange informele gesprekken gevoerd. Deze informele gesprekken heb ik onder andere gehad met ongeveer twintig verschillende Nederlandse militairen die ik heb ontmoet tijdens het uitgaan, en met nog een handjevol van de tweede lichterij Nederlandse militairen. Daarnaast nog met een jongelui van de marine en luchtmobiel op de uitgaansgelegenheden, die voor een paar weken of enkele dagen taken uitvoerden op het eiland. Dit waren allemaal mannen. Ook heb ik veel Nederlandse stagiaires gesproken, mannen en vrouwen, met een leeftijd gemiddeld tussen de 18-26. Hen ontmoette ik via huisgenoten of de buurt, maar ik ook tijdens het uitgaan en via mijn horecabaantje. Ik heb met ongeveer tien Curaçaoënaars, zowel mannen als vrouwen, van dezelfde leeftijd als de Nederlandse stagiaires of ouder tijdens het uitgaan gesproken. Dit zijn er echter minder omdat zij ook in mindere mate aanwezig op de uitgaansplekken waar ook Nederlandse militairen waren. Via onder andere mijn werk bij Mundo Bizarro, heb ik informele gesprekjes gehad met Nederlanders die al een tijd op Curaçao wonen. Daarnaast heb ik hele korte gesprekjes gevoerd in het dagelijks leven met onder andere eigenaren van kledingwinkels en snècks (Curaçaose eetkraampjes), buschauffeurs, politieagenten, supermarktmedewerkers, kerkbezoekers, Venezolaanse fruithandelaren, Bonairianen, Arubanen en andere mensen die ik willekeurig tegen ben gekomen. Bijna alle formele gesprekken mocht ik opnemen om nog eens terug te kunnen luisteren. Van alle informele gesprekken, activiteiten en indrukken heb ik een dagboek bijgehouden.

Mijn scriptie is opgebouwd uit drie hoofdstukken waarin mijn bevindingen op micro-, meso- en macroniveau laten zien dat weinig tot geen contact en/of interactie leidt tot divergerende leefwerelden tussen Curaçaoënaars en Nederlandse militairen op Curaçao. Op ieder interactieniveau is cultuurverschil, met name door taal, een terugkerende implicatie van *extended statehood* op Curaçao. In het licht van een *new look at extended statehood* wordt in het afsluitende hoofdstuk een suggestie gedaan voor de ontwikkeling van een betere samenwerking in de toekomst tussen Nederland en Curaçao als landen binnen het Koninkrijk der Nederland.

Hoofdstuk 1. Micro-divergentie

Gescheiden uitgaansleven tussen Nederlandse militairen en Curaçaose burgers

“De Nederlandse militairen die hier komen integreren niet. Ook niet de mannen die hier voor langere tijd zitten. Ze wonen allemaal bij elkaar in dezelfde wijk. Ze gaan natuurlijk wel om met de lokale bevolking, maar dat is alleen in de winkel of met de buurman, verder niet. Vrije tijd – daar gaat het om. Ze gaan niet naar de plekken waar wij heen gaan. Ze gaan alleen maar naar Zanzibar en dat soort plekken.”

De Curaçaose man liet zijn glas Jack Daniëls even los en stak zijn wijsvinger op terwijl hij bovenstaande woorden sprak over Nederlandse militairen op het eiland. Zijn woorden geven in een paar zinnen de kern weer van dit hoofdstuk: het gescheiden uitgaansleven van Nederlandse militairen en Curaçaose burgers. De activiteiten en locaties die Curaçaoënaars kiezen om hun vrije tijd te benutten, verschillen van de activiteiten en locaties die Nederlandse militairen kiezen om hun vrije tijd te benutten. Op microniveau in *leisure* – in de kleinste en meest directe situaties – hinderen grotere onderlinge verstandhoudingen en structuren de sociale omgang tussen Nederlandse militairen en Curaçaoënaars. Ten grondslag van het uit elkaar gaan in *leisure* liggen grote onderlinge culturele verschillen en houdingen. Hierdoor gaan Nederlanders liever naar uitgaansgelegenheden waar veel Nederlanders komen dan dat ze naar uitgaansgelegenheden gaan waar bijna geen Nederlanders komen. Ten gevolge van divergentie in *leisure*, en daarmee weinig informele interactie, worden bepaalde denkbeelden en sentimenten tussen Curaçaose burgers en Nederlandse militairen bevorderd en/of overdreven, wat kan leiden tot stereotypering.

Leisure als context

Curaçao heeft een oppervlakte van 444 vierkante kilometer, en minder dan 150 duizend inwoners volgens de laatste telling uit 2011⁴. Dit is vergelijkbaar met de bevolkingsdichtheid van de Nederlandse provincie Overijssel. In deze kleine maatschappij met een tropisch klimaat leeft men in vrije tijd veel buitenshuis. Wat men zoal doet in vrije tijd, en het contact daarin met anderen, vertelt veel over de sociale verstandhoudingen

---

⁴ Feiten en cijfers van Curaçao: <http://www.curacao.nl/over-curacao/curacao-feiten-en-cijfers/>

tussen de lokale mensen en overige Nederlandse immigranten op Curaçao. *Leisure* vormt daarom grotendeels de context van mijn onderzoek op Curaçao, wat in het woordenboek simpelweg gedefinieerd wordt als 'tijd vrij van verplichtingen van werk en taken'. Bij het concept van *leisure* komt echter veel meer kijken. *'It is the time pregnant with possibility'* (May, 1981). Traditioneel gezien wordt het conceptualiseren van *leisure* op drie verschillende manieren gedaan volgens Chick (1998). Ten eerste wordt het gezien als vrije, of vrijblijvende tijd. Daarnaast wordt *leisure* gezien als activiteit dat vrij staat van verplichtingen zoals werk en familie. Als laatste wordt *leisure* ook begrepen op een meer subjectieve manier als ervaring, *a state of mind*, of een conditie bepaald door het individu in *leisure* (Chick, 1998). In de antropologie hebben Malinowski en Kroeber in het begin van de 20^e eeuw *leisure* beschreven als een creatief domein waarin culturele innovatie en progressie kunnen plaatsvinden. Echter blijken, ondanks dat *leisure* en antropologie veel met elkaar te maken hebben, boeklengte etnografieën van *leisure* zeldzaam. Dit heeft volgens Chick (1989) te maken met dat *leisure*, traditioneel gezien, bestudeerd werd als een westers fenomeen, en antropologie traditioneel gezien een niet-westerse focus had. *"Anthropologists have traditionally spent much more time and effort on the study of instrumental than expressive aspects of cultures. And when they have examined expressive culture, they have focused far more on the arts than on forms of entertainment, including what in the West would be termed leisure"* (Chick, 1989). Daarnaast is *leisure* volgens Kelly en Godbey (1992) *'(...) so thoroughly a part of our social fabric, that we seldom take note of them'*. *Leisure* activiteiten zoals uitgaan, muziek, dans, spel, seks en drugs voor recreatie, zijn *human universals* (Brown, 1991). Alle samenlevingen in alle tijden, hebben of hadden een bepaalde mate van *leisure*. Ook al hebben de meeste talen geen woord dat een directe vertaling is van het Engelse woord *'leisure'*, toch blijkt dat het concept van *leisure* relatief gemakkelijk te begrijpen en te conceptualiseren is in iedere manifestatie van het concept, door alle talen heen (Chick, 1998). Nederlandse woorden als: 'vrije tijd', 'spel', 'recreatie' worden vaak met het begrip *leisure* geassocieerd.

Dit onderzoek binnen het domein van *leisure* laat zien dat het concept en onderzoeksveld in de studie van antropologie een toegevoegde waarde heeft. Onderliggende structuren en de 'onzichtbare' praktijken in een samenleving komen onder andere meer naar boven tijdens *leisure*. Het blijkt dat Nederlandse militairen en Curaçaoënaars minder, in plaats van meer, contact hebben tijdens *leisure*. Participeren in *leisure* is volgens Kleiber (1999) een manier van *'participating in the society at large'*. Het onderlinge contact en de participatie in *leisure* leert ons meer over de sociale omstandigheden in een

samenleving. De sociale leefwerelden van de eilandbewoners en de Nederlandse militairen op Curaçao zijn voornamelijk gescheiden van elkaar.

Houding en sociaal ongemak

De fysieke aanwezigheid van Nederlandse militairen op Curaçao is een feit, maar hoe ze zich manifesteren op Curaçao in *leisure* geeft meer inzicht in de manier en mate van communicatie met de eilandbewoners. Nederlandse militairen nemen tijdens *leisure* een bepaalde houding aan die goed is op te merken. Een bepaalde houding is niet alleen die van een individu, maar maakt ook deel uit van bepaalde sociale groepen. Volgens Cohen (1996) en Rogler (2002) hebben mensen die in hetzelfde huishouden leven, in dezelfde samenleving of cultuur, of mensen die hetzelfde vak uitoefenen de neiging om een gelijksoortige houding aan te nemen.

Doordat de groep Nederlandse militairen een overeenkomstige houding aannemen zijn ze goed te onderscheiden van het overige publiek, zoals blijkt uit een fragment uit mijn dagboek (9 februari 2014): *‘Op een gegeven moment zie ik tussen alle mensen van een gemiddelde lengte, een groep van rond de 10 jongens van ongeveer 10 centimeter langer gemiddelde lengte dan de rest. Bovendien blank, breed, stoer gekleed en sommigen getatoeëerd. En ik dacht: ‘Hee, dit zouden wel eens...’* In Club Bermuda vertelde een Nederlandse meisje die daar al jaren werkt: *“Je ziet gelijk wanneer het militairen zijn, ze doen namelijk allemaal hetzelfde danspasje. Let maar op!”* Waarna ze vervolgens het danspasje dat ze bedoelde liet zien. De verklaring voor het aannemen van soortgelijke houdingen is niet onlogisch volgens Gray (2007), aangezien mensen in dezelfde situatie verkeren, blootgesteld worden aan dezelfde informatie, subject zijn van dezelfde overtuigende boodschappen, misschien samen zijn gekomen of samen blijven vanwege gedeelde waarden of interesses en wellicht hun houding hebben aangepast voor een grotere acceptatie binnen de sociale groep.

Deze bevindingen tonen aan dat er naast het natuurlijke verband tussen cultuur en houding (cf. Cohen, 1996; Rogler, 2002; Gray, 2007), het voor kan komen dat mensen zich ongemakkelijk voelen wanneer zij zich in een groep bevinden waarvan de houdingen anders zijn dan die van henzelf (Grey, 2007). Afhankelijk van de omstandigheden kan de aanwezigheid van mensen met een andere houding er volgens Matz en Wood (2005) toe leiden dat houdingen worden aangepast of dat beide groepen zich compleet afscheiden van elkaar. Sociaal ongemak tussen twee of meerdere personen/partijen met een doelstelling of

waarde die onverenigbaar blijkt te zijn, kunnen mogelijk in botsing komen. Dit kan leiden tot een conflict. Een Arubaanse jongen van de Kustwacht gelegerd op marinebasis Parera, vertelde dat naast zakelijke gelegenheden er geen contact is tussen hen en *makamba's*. Hij en zijn Antilliaanse collega's zijn een keer een vechtpartij terecht gekomen met andere Nederlandse collega's in Club Cinco. Daardoor kunnen ze elkaar niet uitstaan: *"Ze denken dat zij de shit zijn, je weet toch makamba's style"*. Tijdens mijn veldwerk op Kokomo Beach is het uit de hand gelopen tussen een groep Nederlandse militairen en Curaçaoënaars op de parkeerplaats. Een van de betrokken militairen vertelde met een opgewonden houding dat een auto over de voet reed van een van zijn collega's. Hij liep samen met een aantal collega's direct op de situatie af, en *"toen sprongen er vier van die negers uit de auto en begonnen hem in elkaar te trappen."* Dit mondde uit in een vechtpartij en waarna ze uiteindelijk hun verhaal moesten doen op het politiebureau. De opmerking over de *'makamba's style'* en het conflict met 'die negers' geeft een onderling conflict aan welke is aangewakkerd door bepaalde houdingen en sociaal ongemak. Vanuit het perspectief van de Arubaanse jongen gedroegen de Nederlandse militairen zich alsof ze 'heel wat kunnen maken' als groep Nederlanders bij elkaar in een vreemd land. Hij suggereert hiermee dat dit de houding is van Nederlanders op Curaçao in het algemeen. Vanuit het perspectief van de Nederlandse militair in het conflict op de parkeerplaats was de houding van 'die negers' onacceptabel en belandden ze daarom in gevecht. Door te refereren naar 'die negers' belicht de Nederlandse militair het verschil in cultuur (of in dit geval huidskleur) wat onder andere mogelijk de aanleiding heeft gegeven tot het conflict. Dit voorbeeld uit het veld laat zien dat houding en cultuur verbonden zijn en deze onderling zeer kunnen verschillen en mogelijk kunnen botsen.

De houding van Nederlandse militairen in het uitgaansleven creëert een sociale norm – regels in een groep over gangbare houdingen, gedragingen en waarden (cf. Grey, 2007), die bovendien voor het publiek herkenbaar zijn. Het is verklaarbaar dat Nederlandse militairen nogal een opvallende houding hebben tijdens *leisure*, zij zijn namelijk niet alleen vanuit hun eigen cultuur in een vreemde cultuur 'geplaatst', daarnaast beoefenen ze ook nog eens hetzelfde beroep waarin fysieke kwaliteiten belangrijk zijn. De keuzevrijheid om te doen en laten *wat* men wil en met *wie* men dat wil is bovendien een eigenschap van *leisure* die in dit geval bijdraagt aan het creëren van groepen met een gelijksoortige houding. Daarnaast is de totstandkoming van deze houdingen inherent verbonden aan gebeurtenissen uit de (koloniale) geschiedenis van Nederland en Curaçao. Denkbeelden en sentimenten met betrekking tot deze geschiedenis en de hedendaagse invloed van Nederland spelen een rol in de ervaringen van Curaçaoese burgers met Nederlandse militairen als

manifestatie van de *extended statehood* van Nederland op Curaçao. Volgens Voestermans en Verheggen (2007) geven mensen met elkaar zodanig vorm aan hun dagelijkse gedragingen en praktijken dat er sprake is van kenmerkende houdingen. Deze kunnen tussen verschillende culturen zeer afwijken van elkaar. In sommige situaties, zoals uit de voorbeelden blijkt, kunnen zij zelfs botsen. Expliciete houdingen, onderlinge sentimenten en denkbeelden van Curaçaoënaars en Nederlandse militairen spelen een rol in de uiteengaande activiteiten tijdens *leisure*, en beïnvloeden daarmee de ontwikkeling van divergerende leefwerelden op microniveau tussen Curaçaoese burgers en Nederlanders op het eiland.

Sociale afstand in leisure

Vrijheid en creativiteit zijn belangrijke elementen van *leisure* (May, 1981). Zo lijkt het divergerende publiek van de uitgaanslocaties op Curaçao een afspiegeling te zijn van de uiteenlopende achtergronden en culturen van onder andere Curaçaoese burgers en Nederlandse militairen. Nederlandse militairen participeren vrijwel niet tijdens Curaçaos' lokale carnavalsfeesten of *leisure*-locaties waar veel Curaçaoënaars komen. Daarbij zijn Curaçaoese burgers in veel mindere mate aanwezig op blank-gedomineerde uitgaansgelegenheden zoals Zanzibar en Wet&Wild Beach Club (zie afbeelding 1).

Alle informatie over de culturele activiteiten en entertainment op Curaçao staan vermeld in de *K-Pasa*. Deze gratis folder wordt wekelijks uitgebracht en vertelt bovendien waar en wanneer er *happy hours* zijn, waar de drank dus voor de helft van de prijs is. Iedere uitgaansgelegenheid heeft zijn *happy hour* op een andere dag en/of op een ander tijdstip. Zo is er iedere avond wel ergens iets te beleven omdat men afkomt op deze *happy hours*, wat 'gegarandeerd' feest betekent. Een voorbeeld van een week *leisure* activiteiten van Nederlandse militairen zou kunnen zijn: op maandag naar Sopranos, dinsdags naar Club Cinco en wellicht daarna naar Campo Alegre, woensdags naar Cabana Beach en TMF Café, donderdags naar Café De Heeren en radje draaien bij Club Bermuda, vrijdags Club Private en om de maand Full Moon Party op Kokomo Beach, zaterdag Zanzibar en zondag Mambo Beach en Wet&Wild Beach Club. Deze locaties worden naast de Nederlandse militairen, ook door toeristen, Nederlandse stagiaires en een handje vol Curaçaoese jeugd bezocht. De avonden beginnen vroeg, en eindigen vaak ook niet al te laat. Hierdoor kunnen de Nederlandse militairen ook doordeweeks uit gaan. Het publiek van de hierboven genoemde uitgaansgelegenheden bestaat voornamelijk uit *makamba's*. Curaçaoënaars daarentegen, gaan naar hele andere uitgaansgelegenheden, zoals de *jump-ups* en *jump-ins* tijdens de carnavalsperiode en Coco Bomba

waar voornamelijk salsamuziek wordt gespeeld. *“Wij hebben onze eigen feesten, Antilliaanse feesten”*, vertellen Curaçaoënaars mij regelmatig.

Ik ben met een Curaçaose vrouw in contact gekomen die mij heeft meegenomen met haar nichten, vriendinnen en vrienden naar een *jump-in*. De enorme parkeerplaats van de MCB Bank in Willemstad was afgezet voor de *jump-in*, wat een festival-idee creëerde en aan een enorm publiek ruimte gaf. Ik behoorde als blondharige Nederlandse duidelijk tot de minderheid. Dit was anders dan verwacht aangezien de carnavalsfestiviteiten ook gewoon in de *K-Pasa* staan net als alle andere activiteiten. Ook onder de toeschouwers van de carnavalsoptochten zijn er enkele *makamba's* of toeristen aanwezig maar de viering is duidelijk van het volk. Van zeven uur in de ochtend tot elf uur in de avond zitten de mensen op hun zelfgemaakte tribune te kijken en mee te feesten bij de optocht. Zij brengen dan hun eigen barbecues en koelboxen met drank mee. Ook Nederlandse militairen gaan ‘wel even kijken’, maar dat is niet in vergelijking met de manier waarop *yu di Kòrsou* het feest viert zoals we zien in bovenstaand voorbeeld. Van interactie tussen Curaçaose burgers en Nederlandse militairen tijdens *leisure* is over het algemeen nauwelijks sprake.

Kortom, de eilandbewoners verkiezen hun ‘eigen’ uitgaansgelegenheden boven uitgaansgelegenheden waar voornamelijk *makamba's* (waaronder Nederlandse militairen) en toeristen op afkomen. Zo geldt dit ook andersom. Nederlandse militairen op Curaçao prefereren de onder Nederlanders bekende en bezochte uitgaansgelegenheden boven de ‘Antilliaanse feesten’. Deze ‘voorkeur’ voor een bepaalde *leisure*-locatie met een bepaald publiek heeft volgens Mitchell (1974) te maken met de sociale neiging dat men met een bepaalde etnische ‘lidmaatschap’ tijdens informele omstandigheden de ruimte liever deelt met mensen die zij zien als zijnde ‘close’, dan met mensen die zij zien als zijnde ‘distant’. Dit proces van ‘social distance’ betekent niet simpelweg het onderscheid maken tussen ‘wij’ en ‘zij’. Er zijn immers verschillende niveaus van exclusie en inclusie, waarin een bepaalde mate van etnisch ‘lidmaatschap’ afhankelijk van de situatie worden geactiveerd (Eriksen, 2010:32). Op sommige *leisure*-locaties, bijvoorbeeld op Mambo Beach, zijn er verschillende niveaus in de onderlinge sociale afstand. Zo is er op deze blank-gedomineerde uitgaansgelegenheid soms ook een handjevol Curaçaoënaars aanwezig. Sommigen van hen die ik sprak studeerden in Nederland en waren op vakantie bij Curaçaose familie. Anderen hebben een aantal jaar in Nederland gestudeerd, gewoond en/of zijn van plan om binnenkort naar Nederland toe te gaan. De meesten die ik sprak kunnen redelijk goed Nederlands spreken. Deze Curaçaoënaars voelen zich klaarblijkelijk ‘closer’ tot het publiek dat grotendeels uit Nederlanders bestaat. Zo observeerde ik twee

dansende Nederlandse militairen een soort *dance battle* aangaan met twee dansende Curaçaoënaars. Om beurten lieten ze hun dansmoves zien en waren ook van elkaar onder de indruk, maar ze gingen niet over in een praatje of het geven van een boks/hand. De sociale afstand binnen de informele context van *leisure* is voor deze Curaçaoënaars kleiner. De mate van het beheersen van de taal en kennis hebben over Nederland of de Nederlandse cultuur blijkt een rol te spelen in de grootte van de sociale afstand tussen Curaçaoëse burgers en Nederlandse militairen. Echter leidt een onderlinge sociale afstand ertoe dat over het algemeen het uitgaansleven tussen Curaçaoëse burgers en Nederlandse militairen elkaar haast niet overlapt. In de volgende paragraaf maken we de stap naar onderlinge stereotype beeldvorming, die samen met expliciete houdingen en een sociale afstand invloed heeft op de divergentie tussen Curaçaoënaars en Nederlandse militairen op microniveau.

Onderlinge stereotype beeldvorming

Wanneer kenmerken of noties van een bepaalde groep onderdeel worden van een set 'culturele kennis', en deze meer of minder als voorspellende gids dienen, kunnen we dit etnische stereotypering noemen (Eriksen, 2010:28). De kloof tussen de lokale bevolking van Curaçao en Nederlandse militairen onder meer tijdens *leisure* zorgt ervoor dat er nauwelijks direct informeel contact plaatsvindt tussen de groepen. Toch hebben ze een bepaalde voorstelling van elkaar. Stereotypering helpt hierin om structuur en houvast te scheppen. Stereotypen zijn niet altijd een reflectie van de werkelijkheid en geven niet altijd nauwkeurige informatie van wat mensen werkelijk doen. Daarom moet volgens Eriksen (2010:28-31) gereflecteerd worden op de redenen en het gebruik van stereotypen. Hij stelt ten eerste dat stereotypering een individu helpt om orde te creëren in een anders zeer gecompliceerd sociaal universum. Hierin wordt het mogelijk mensen in te delen in groepen en daarmee de maatschappij beter te begrijpen. Ten tweede, kan stereotypering bepaalde privileges rechtvaardigen. Daarnaast zijn stereotypes cruciaal in het bepalen van de grenzen van iemands eigen groep. Over het algemeen impliceren stereotypen, op welke manier dan ook, de superioriteit van de eigen groep. Tenslotte, benadrukt Eriksen (2010:28-31) dat een van de belangrijkste punten is dat stereotypen bijdragen aan het definiëren van de eigen groep in relatie tot anderen, door middel van een ordelijke map van de sociale wereld.

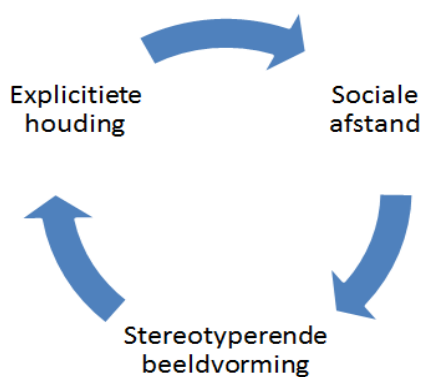
Heijes (2004) heeft op Curaçao onderzoek gedaan naar onbegrip, beeldvorming en samenwerking tussen Curaçaoënaars en Nederlanders in Nederland en op Curaçao. Hij geeft aan dat Curaçaoënaars

Nederland een verregaande bemoeizucht en paternalisme verwijten, terwijl de Nederlandse autoriteiten laksheid en gebrek aan verantwoordelijkheid bij de Curaçaoënaars betreuren. Dergelijk onbegrip en beeldvorming merkte ik ook tijdens gesprekken met defensiepersoneel en Curaçaoënaars. Tijdens veel informele maar ook formele gesprekken met Nederlandse militairen kwam zeer regelmatig de mentaliteit en het gedrag van Curaçaoënaars naar boven. Zo zijn Curaçaoënaars volgens Nederlandse militairen onder andere onbetrouwbaar, lui, vaak te laat en houden zij zich niet aan afspraken. Volgens een specialist op marinebasis Parera bestaat er naast wellicht een ontmoeting in *leisure*, weinig contact tussen de militairen en de lokale bevolking. Hij legt uit dat er geen spanningen zijn tussen de lokale bevolking en de Nederlandse militairen, maar als die er zijn komt het vanwege een (poging tot) beroving. *“De spanningen die ze [Nederlandse militairen] hebben is dat ze overvallen worden of bestolen of dat soort dingen, maar verder niet. (...) Dus nee dat valt reuze mee. Als ze nare ervaringen hebben is dat meestal een overval of iets van die strekking.”* Volgens een partijlid van de politieke partij Pueblo Soberano (Soeverein Volk) van Curaçao geeft het minderwaardigheidsgevoel van de Curaçaoënaar en het superioriteitsgevoel van de Nederlander aanleiding tot onderlinge sentimenten en beeldvorming. Deze gevoelens worden versterkt door een gebrek aan onderlinge communicatie en matige integratie van de grote hoeveelheid Nederlandse militairen op Curaçao. In de Nederlandse media wordt Curaçao volgens Heijes (2004) neergezet als een ‘bodemloze bolletjesput waarin Nederland steeds maar weer geld moet stoppen’. Ook wordt de Nederlandse politieke invloed na de ingrijpende staatkundige herstructurering op 10-10-‘10 niet door alle Curaçaoënaars in dank afgenomen (Sluis, 2010). Dergelijke sentimenten, denkbeelden en praktijken liggen onder andere ten grondslag aan het ontstaan en het gebruik van onderlinge stereotype beeldvorming. Op macroniveau (hoofdstuk 3) wordt dit nog verder besproken.

Naast de menselijke eigenschap om door middel van beeldvorming en stereotypering een ordelijke map van de sociale wereld te schetsen, kan stereotypering een bron van vooroordelen en sociaal onrecht voorstellen. Zo kan het hebben van stereotype beelden leiden tot de bevooroordeeling van anderen op basis van de groep waartoe zij behoren zonder hen te zien als individuen (Gray, 2007). Het gebruik van stereotypering tussen Curaçaoënaars en Nederlanders heeft bovendien een enorme invloed op de relatie en communicatie tussen Curaçaoënaars en Nederlanders (Heijes, 2004), wat in het dagelijks leven door een gebrek aan interactie bijdraagt aan divergerende leefwerelden op Curaçao.

Reflectie

Dit onderzoek op micro-interactieniveau binnen het domein van *leisure* laat zien dat het concept en onderzoeksveld in de studie van antropologie een toegevoegde waarde heeft. Onderliggende structuren en de 'onzichtbare' praktijken en sentimenten in de Curaçaose samenleving zijn meer naar boven gekomen tijdens het veldwerk in *leisure*. Zo blijkt dat Nederlandse militairen, als manifestatie van *extended statehood* op Curaçao er andere uitgangsgewoonten op na houden dan Curaçaoënaars. Uit mijn bevindingen blijkt dat expliciete houdingen, sociale afstand en onderlinge stereotype beeldvorming tussen Nederlandse militairen en Curaçaoënaars elkaar als een vicieuze cirkel in stand houden of zelfs versterken.

Uit de observaties blijkt dat Nederlandse militairen tijdens *leisure* een opvallende lichaamshouding hebben, zoals besproken in paragraaf 2 van dit hoofdstuk. Bepaalde houdingen kunnen tussen verschillende culturen zeer afwijken van elkaar. Uit de bevindingen blijkt dat de houdingen tussen Nederlandse militairen en Curaçaoënaars verschillen of soms zelfs botsen. Dit heeft onder

andere invloed op de sociale afstand tussen de twee groepen. Zo zijn er *leisure*-gelegenheden waarin de lokale bevolking sterk in de meerderheid is en andere *leisure*-gelegenheden waar het publiek voornamelijk uit Nederlanders bestaat. Onder andere vanwege sociale afstand, helpt stereotype beeldvorming bij het definiëren van de eigen groep in relatie tot anderen. Het definiëren van de eigen groep heeft invloed op de ontwikkeling van houdingen en kenmerkende patronen, waarmee de vicieuze cirkel compleet is.

Reflecterend op het gebruik en redenen van onderlinge stereotype beeldvorming, bepaalde houdingen en sociale afstand, spelen twee factoren een grote rol tussen Curaçaoënaars en Nederlandse militairen op Curaçao. Uit de bevindingen blijkt dat er in de context van deze vicieuze cirkel (1) bepaalde sentimenten bestaan die te maken hebben met de geschiedenis van Nederland en Curaçao in de periode van kolonisatie en slavernij. Hierdoor bestaat nog steeds onderling onbegrip, wantrouwen en beeldvorming (cf. Sluis, 2010; cf. Heijes, 2004) die tijdens het veldwerk in verschillende (in)formele gesprekken en/of observaties duidelijk werden. Daarnaast (2) speelt het wel of niet voldoende beheersen van de Nederlandse taal een grote rol in de mate van onderlinge communicatie en sociale afstand. Deze factoren verklaren dat bij de manifestatie van het huidige *extended statehood* van Nederland op Curaçao, divergerende leefwerelden

zijn ontstaan tussen Curaçaoënaars en Nederlands defensiepersoneel op microniveau. Deze bevindingen dragen met name bij aan het verkrijgen van meer kennis over de invloed van *extended statehood systems*. Zowel in het hedendaagse leven van de eilandbewoners, als voor de praktijk in *leisure* en de mate van contact daarin tussen de burgers van het eiland en het vroegere moederland. In het volgende hoofdstuk worden de bevindingen met betrekking tot het contact tussen Nederlandse defensie en Curaçaoënaars op mesoniveau besproken.

Hoofdstuk 2. Meso-divergentie

Formele communicatie tussen Nederlandse defensie en de Curaçaose bevolking

“Er staat een hele organisatie voor de Curaçaose overheid, of voor het Nederlands Koninkrijk. Hierin heeft de buitenste ring wel contact enzo, maar het grote deel niet of nauwelijks. Ja, ik ben hier voor de Nederlandse militairen en niet voor de Curaçaoënaars, heel plat gezegd. Dat staat in mijn taakomschrijving.”

Bovenstaande uitspraak van een Nederlandse specialist op marinebasis Parera geeft wederom de kern weer van dit hoofdstuk, waarin hij uitlegt op welke manier er contact is met de lokale bevolking van de Koninklijke Marine als manifestatie van het *extended statehood* van Nederland op ex-kolonie Curaçao. De communicatie op mesoniveau, tussen defensie als Nederlandse organisatie en de ‘autonome’ Curaçaose bevolking, bestaat voornamelijk binnen de hogere lagen van de organisatie met hogere politieke actoren van Curaçao. Hierdoor is het naar het publiek onduidelijk wat de militairen zoal uitvoeren en wat de urgentie is van het werk dat Nederlandse defensie uitvoert op Curaçao. Daarnaast bestaat er binnen de organisatie miscommunicatie en onbegrip vanwege onder andere het cultuurverschil en een matige beheersing van de Nederlandse taal onder lokaal personeel. Bovendien worden veelal hogere functies ingenomen door Nederlanders en de lagere functies veelal door Curaçaoënaars. Deze verdeling is bijvoorbeeld zichtbaar bij de kustwacht, waar personeel voornamelijk uit burgers bestaat maar er een Nederlandse commandant aan het hoofd staat. Daarnaast is dit ook het geval bij de Curaçaose Militie waar Curaçaose jongens door Nederlandse militairen worden opgeleid. In een organisatie waarin de culturele achtergronden van het personeel zeer uiteenlopen, een streng hiërarchische bedrijfscultuur heerst en er voornamelijk top-down wordt gecommuniceerd, treden complicaties op. Sociale interactie en integratie met de lokale bevolking buiten werktaken om is de verantwoording van Nederlandse militairen en hun gezinnen zelf. Alleen op formeel gebied heeft Nederlandse defensie enkele contacten met de Curaçaose lokale bevolking, waarin zij bijvoorbeeld op aanvraag projecten of goede doelen steunen met mankracht en/of middelen. Deze communicatie die louter op formeel gebied plaats vindt, draagt op mesoniveau bij aan de ontwikkeling van divergerende sociale en economische leefwerelden tussen Nederlandse militairen en Curaçaose burgers.

Communicatie in 'hogere' politieke sferen

De militairen vormen de basis van de formele Nederlandse aanwezigheid op Curaçao, met marinebasis Parera als belangrijkste Nederlandse militaire basis in 'de West' (Sluis, 2010). Er is een enorme fysieke aanwezigheid van Nederlandse militairen op Curaçao waarvan de praktijken en uitvoerende taken weinig transparant zijn naar het publiek toe. Een gepensioneerd Curaçaose man met een passie voor Curaçaos' militaire geschiedenis vertelde: *"Defensie is tegenwoordig maar weinig zichtbaar tegenover de bevolking in vergelijking met vroeger. Toen werden er militaire oefeningen gedaan, bij wijze van spreken in de straat"*. De communicatie naar buiten is voornamelijk binnen de hogere lagen van defensie. Het gros komt niet tot nauwelijks in contact met Curaçaoënaars, laat staan dat er informeel contact plaatsvindt zoals we hebben gezien in hoofdstuk 1. Deze onzichtbaarheid roept vragen op bij Curaçaose burgers wat zoal het nut is van de enorme militaire aanwezigheid.

Vanwege zijn interesse in onderzoek heeft een Nederlandse specialist bij defensie op Curaçao gezorgd dat ik toegang kreeg op de marinebasis Parera voor een interview. Zijn uitleg geeft aan op welke wijze er concreet contact plaatsvindt tussen Nederlandse militairen en de Curaçaose bevolking.

"De gemiddelde militair... kijk je moet het zo zien. Als je deel uitmaakt van een eenheid, dan is de commandant de spreekbuis, dus die zal dat vooral doen. En de jongens die 'het' moeten doen [in het operationele vlak], die hebben ook natuurlijk wel contacten maar niet intensief. Als ik naar die landmacht eenheid kijk, naja die doen allemaal spannende dingen, die oefenen en van alles. Maar echt contact met lokalen... [hoofdschuddend]. Maar ik denk dat als ze naar de kroeg gaan, dat ze er meer tegenkomen dan op hun werk. Maar het is dus vooral de commandanten en de mensen die er omheen zitten die... Maar het aantal mensen dat daadwerkelijk gericht contact heeft met lokalen is in mijn beleving beperkt. En als ze het doen is het in hun vrije tijd [beetje lachend], dan hebben ze waarschijnlijk meer contact, omdat ze een buurman hebben of iemand kennen of wat dan ook. Maar echt, uhm, nee. (...) Ik moet zorgdragen voor (...) Nederlandse militairen en hun gezin, punt. Dus heel formeel, hoef ik niks met Curaçaoënaars." (...) "Kijk zo'n generaal, die zit natuurlijk bij de hoogwaardigheidsbekleders aan tafel, bij de minister, en bij de gouverneur. Dat heeft een hoog rotary gehalte".

Uit verschillende fragmenten van dit gesprek wordt duidelijk dat de communicatie tussen Nederlands defensiepersoneel en Curaçaoënaars zich voornamelijk binnen 'hogere' sferen afspeelt. De buitenste ring

van Nederlandse defensie heeft contact met Curaçaos' hoogwaardigheidsbekleders. De rest, het overgrote deel, heeft op formeel gebied echter niet tot nauwelijks contact met de Curaçaose lokale bevolking. Het is dan ook niet vreemd dat op 31 maart jongstleden een artikel verscheen in het *Antilliaans Dagblad* met de titel 'Kustwacht treedt meer naar buiten'. Minister Ronald Plasterk (PvdA) van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties deed dit verzoek naar aanleiding van een suggestie die Kamerlid Roelof van Laar (PvdA) vorig jaar deed om de resultaten van de kustwacht in het Caribisch gebied 'zichtbaarder' te maken. Er worden voorlichtingen op scholen gegeven om onder andere de kennis over de kustwacht bij de bevolking te vergroten. Ook gaat de website van het Ministerie van Defensie door met het plaatsen van persberichten over acties met of door de kustwacht. De communicatie naar de lokale bevolking toe was klaarblijkelijk niet adequaat, vandaar dat deze maatregel genomen is. Volgens Miguel Goede, bestuurskundige en politicoloog aan de voormalige Universiteit van de Antillen is er een extreme voorzichtigheid over politieke bedoelingen naar de buitenwereld. Dit is volgens hem kenmerkend voor mondiale geopolitiek. *"Het bijzondere aan geopolitiek is dat het onzichtbaar is. Het vindt plaats op heel hoog niveau tussen landen, en er wordt weinig ruchtbaarheid aan gegeven"*.

Stroeve inwaartse communicatie

Binnen defensie op Curaçao hebben Nederlanders de overhand. Op marinebasis Parera werkt Curaçaos' personeel voornamelijk in de schoonmaak en in de keuken. Ook worden volgens een specialist op marinebasis Parera hier en daar hogere of lagere functies binnen Nederlandse defensie vervuld door Curaçaoënaars. Echter zijn Curaçaoënaars met hogere functies op de marinebasis Parera sterk in de minderheid. Op een andere kazerne op Curaçao, de Suffisant kazerne, wordt de Curaçaose Militie (CURMIL) opgeleid. Dit was voorheen de Antilliaanse Militie (ANTMIL). Het opleiden en trainen van de Curaçaose Militie is een van de verantwoordelijkheden van Nederlandse defensie op Curaçao. Dit bestaat uit zes maanden militaire vorming (discipline; verantwoordelijkheidsbesef; fysieke en mentale vorming; doorzettingsvermogen) en daarna zes maanden een civiele vakopleiding. De jongeren die beide opleidingen hebben gehaald kunnen vervolgens een verzoek indienen voor de Voortgezette Vak Opleiding (VVO). Deze opleiding van vijf maanden stoomt de jongeren klaar voor functies als korporaal bij de Curaçaose Militie. Daarnaast verzorgt de Koninklijke Marine op Suffisant ook het Sociaal Vormend Traject (SVT). Door dit vormende traject kunnen

kansarme jongeren hun leven beteren en hebben ze zo een grotere kans op een baan in de burgermaatschappij. Dit zijn vaak jongens met een drugsprobleem of crimineel verleden.

Een contactpersoon op marinebasis Parera heeft gezorgd dat ik een aantal mensen op de Suffisant kazerne mocht interviewen voor mijn onderzoek. Ze bleef wel aanwezig bij ieder interview. Zo heb ik het hoofd opleidingen CURMIL en SVT mogen interviewen, een Curaçaose milicien met de functie als korporaal bij de CURMIL en bovendien leiding geeft aan de groep die het SVT volgen, en als laatste een militair die op Curaçao is opgegroeid maar in Nederland is opgeleid bij defensie, en nu voor drie jaar uitgezonden is naar Curaçao, zijn 'thuisland'. De Nederlandse kapitein sprak zeer positief en lovend over de CURMIL en voornamelijk het SVT. Ook de redactie van *Versgeperst.com* schrijft op 28 maart 2014 dat "*de stevige militaire aanpak, lessen en intensieve maatschappelijke van het SVT ervoor zorgen dat deze jongeren een solide basis hebben om aan de opleiding te beginnen*".⁵ De CURMIL is vanaf 2010 een professionele militie geworden. "*Curaçao kan deze mensen inzetten om bepaalde taken uit te voeren*", meldt de officiële website van het Ministerie van Defensie over het takenpakket van de CURMIL.⁶ Aangezien de CURMIL professioneel is, in tegenstelling tot de voormalige ANTMIL, was mijn vraag aan de kapitein naar welk doel er met de Curaçaose Militie wordt toegewerkt, en of wellicht steeds meer Nederlands defensiepersoneel vervangen zou worden door Curaçaose militairen. De kapitein vertelde dat de Curaçaose Militie wel steeds vakkundiger aan het worden was, maar gaf niet de indruk dat ook werkelijk op den duur geen Nederlandse begeleiding meer nodig zou zijn. Uit mijn bevindingen blijkt dat ook op de Suffisant kazerne voornamelijk Nederlandse militairen de hogere en leidinggevende functies vervullen, en de Curaçaose miliciens voornamelijk in opleiding zijn of in het Sociaal Vormend Traject deelnemen. De Curaçaose korporaal die ik sprak werkt voornamelijk met Nederlandse collega's en traint de 'onhandelbare' jongens van het SVT. Zijn Nederlandse collega's en de contactpersoon van marinebasis Parera waren duidelijk trots op hem, als een van de weinige Curaçaose miliciens die het gemaakt heeft tot een leidinggevende functie. Hij vertelde tijdens het gesprek dat de jongens van het SVT sneller naar hem toekomen dan naar zijn Nederlandse collega's. Bijvoorbeeld als er iets aan de hand is, of als ze willen praten met iemand. Dit komt doordat hij in tegenstelling tot de meeste van zijn Nederlandse collega's de taal van *yu di Kòrsou* spreekt, Papiaments. Bovendien begrijpen ze elkaar beter vanwege de culturele achtergrond, waardoor de barrière tot communicatie en de sociale afstand kleiner is.

---

⁵ Artikel 28-03-2014 van *Versgeperst.com* – <http://www.versgeperst.com/nieuws/249663/jongeren-svt-steken-handen-uit-de-mouwen-voor-felis.html>

⁶ Website Ministerie van Defensie: <http://www.defensie.nl/onderwerpen/caribisch-gebied/inhoud/opleiden-en-traineren>

De Caribische radio- en tv-omroep *NOTISIA360* laat op 7 april 2014 weten dat de minister van defensie Jeanine Hennis-Plasschaert zoveel mogelijk defensiepersoneel in het Caribisch gebied wil vervangen door lokaal personeel. Dit zou beter bij de ontwikkelingsfase passen waarin de organisatie zich momenteel bevindt. De minister van defensie stelt dat bij het vervangen van defensiepersoneel door lokaal personeel wordt gekeken naar de kwalitatieve geschiktheid. Dat wil zeggen dat lokaal personeel alleen in aanmerking komt voor functies als het voldoet aan de gestelde opleidings-, kennis- en ervaringseisen. De minister benadrukt wel dat *“nooit al het defensiepersoneel zal worden vervangen door lokaal personeel”*. Dit nieuwsartikel geeft aan dat het nodig is, en dat Curaçao bovendien toe is aan een verandering in de verhouding van het aantal Nederlanders/Curaçaoënaars bij defensie op het eiland. Dit zou de hoog/laag-verdeling tussen functies van Nederlanders en Curaçaoënaars binnen defensie kunnen nuanceren en daarmee de inwaartse communicatie binnen formele sferen bevorderen.

‘Machine’ bedrijfscultuur

De Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied, de bevelhebber van de Koninklijke Marine in de Antillen, is tevens directeur van de kustwacht in het Caribisch Gebied. Bij de kustwacht valt deze hoog/laag-verdeling in functies en de stroeve communicatie ook op te merken volgens een Curaçaoose werknemer die als jurist vijf jaar werkzaam is bij de kustwacht. Het personeel bestaat hier grotendeels uit burgers van Curaçao en een handjevol Nederlandse marinemensen. Tijdens een open interview vertelde ze dat de communicatie tussen Nederlanders en Curaçaoënaars binnen de kustwacht op een streng militaristische wijze wordt aangepakt. Hiermee bedoelt ze dat de communicatie veelal top-down is met weinig flexibiliteit en overleg of dialoog met het lokale personeel. De bedrijfscultuur is zeer complex, de belangrijkste reden hiervoor is de taal. Ze legt uit dat wanneer er gecommuniceerd wordt in bijvoorbeeld Nederlandse spreekwoorden de boodschap niet goed over komt. Niet iedere Curaçaoose werknemer bij de kustwacht spreekt goed Nederlands, laat staan dat hij de spreekwoorden begrijpt. Dit zorgt voor een sociale afstand op formeel gebied tussen de lokaal- en defensiepersoneel bij de kustwacht. Ten tweede bestaat er onderling cultuurverschil, wat de complexiteit bevordert. Ten derde is defensie een zeer hiërarchisch opgesteld bedrijf. Zo staan er binnen de kustwacht een handjevol Nederlandse marinemensen bovenaan in de hiërarchie die volgens de jurist *“meer bezig zijn met het uitvoeren van een mars in plaats van dat er met elkaar in dialoog*

gewerkt wordt". "Erger nog," vervolgde ze haar verhaal, "ze zijn zeer streng in het nastreven van regels, maar wanneer het eigen mensen betreft kunnen de regels gebogen worden".

Organisaties zijn complex en kunnen begrepen worden vanuit verschillende perspectieven. De cultuur van een organisatie kan omschreven worden als 'een geheel van geschreven en ongeschreven regels die de onderneming vormt en de interactie tussen werknemers weergeven' (Vries, 2011). Organisatiecultuur bepaalt voor een groot deel het dagelijks handelen van de medewerkers binnen de organisatie, en geldt als mogelijke succesfactor om de doelen en eisen van een organisatie na te kunnen streven (Peters en Watermann, 1982). Morgan (1986) gebruikt de kracht van metaforen om de cultuur van een bedrijf te beschrijven. De organisatorische metafoor 'machine' geeft volgens hem een goed beeld van de bedrijfscultuur en het model en de constructie van defensie als hiërarchische organisatie. Kenmerken hiervan zijn rangen en uniformen, gestandaardiseerde regelgeving, takenspecialisatie, gestandaardiseerde apparatuur, gesystematiseerde training en commandotaal. Bureaucratieën produceren een bepaalde routine in de administratie die vergelijkbaar is met de werking van machines in een fabriek. Bureaucratieën worden onder andere gekenmerkt door hiërarchie, verdeling van verantwoordelijkheid, aan regels onderhevige procedures en onpersoonlijke relaties. Machine organisaties werken goed zolang de taak simpel is, de omgeving stabiel, de taak repetitief is, wanneer precisie nodig is, en als mensen zich als machines zouden kunnen gedragen (Morgan, 1986). Aan de andere kant worden machine organisaties gekenmerkt door dat zij zich moeilijk kunnen aanpassen aan verandering, bevordert het bureaucratie, kan het onverwachte en ongewenste gevolgen meebrengen (Morgan, 1986).

Met name bij de kustwacht en op de Suffisant kazerne heeft Nederlandse defensie op Curaçao te maken met lokale werknemers. Verschil in taal en cultuur tussen Nederlandse en Curaçaose werknemers zorgt ervoor dat communicatie binnen defensie als machine-organisatie niet altijd 'gesmeerd' loopt. De strategie van machine-organisaties werkt alleen wanneer er zoveel mogelijk gelijke of homogene werknemers zijn. De militairen van Nederlandse defensie op Curaçao hebben te maken met Curaçaoënaars en dus is het personeel gevarieerd en bevat deze verschillende culturele achtergronden. Top-down communicatie geeft bovendien onderlinge wrijving aangezien de Nederlanders veelal controlerende of leidinggevende functies innemen in de toplaag en Curaçaoënaars vaker in de lagere functies. Verschillende culturele achtergronden, opleidingen, mentaliteit, taal en kennis over de koloniale geschiedenis van Nederland en Curaçao hebben invloed op onderlinge denkbeelden en sentimenten op de werkvloer. Dit blijkt ook uit de gesprekken met

verschillende werknemers op marinebasis Parera en Suffisant. De machine-organisatiecultuur waar defensie om bekend staat brengt op Curaçao moeilijkheden met zich mee in de communicatie met lokaal personeel en beïnvloed daarmee ook de samenwerking van het *extended statehood*.

Afgescheiden sociale opstelling

Nederlandse defensie op Curaçao voert CIMIC-projecten (civiele militaire coördinatie) uit waarin een samenwerking is tussen burgers en militairen. Zo biedt defensie hulpverlening door middel van fysieke hulp (het opknappen van huizen of scholen) en middelen (zoals bijvoorbeeld afgekeurd meubilair dat nog wel bruikbaar is) aan onder andere goededoelenorganisaties en scholen op het eiland. Daarnaast worden er vanuit defensie openbare kerkdiensten gegeven. Tijdens observaties van de kerkdiensten waren voornamelijk *makamba's* en veteranen aanwezig, maar ook een aantal lokale burgers met kinderen. Curaçaoënaars zijn welkom, maar vanuit defensie zijn de militaire pastors niet verplicht om naast Nederlandse militairen en hun gezin ook zorg te dragen voor lokale bezoekers. De vormende functie vanuit defensie op Curaçao is louter gericht op Nederlandse militairen en hun gezin. Dus naast het uitvoeren van de formele taken waarin contact met burgers plaats vindt in bovenstaande situaties en projecten is het de eigen keus van het Nederlands defensiepersoneel om zich verder wel of niet te bemoeien met de lokale bevolking, cultuur en geschiedenis van Curaçao.

De mannen en vrouwen die voor korte tijd op de marinebasis Parera werkzaam zijn worden grotendeels gestationeerd op marinebasis Parera. Personeel dat voor twee of drie jaar is uitgezonden naar Curaçao vanuit Nederland, krijgt een huis aangeboden. Hoe hoger de rang van zijn of haar functie, hoe groter en mooier huis is dat ter beschikking wordt gesteld. Defensiepersoneel mag ook zelf een huis uitzoeken op het eiland maar het huis moet dan wel aan bepaalde voldoen. De woningen die aan Nederlandse militairen worden aangeboden zijn opgekocht door de Koninklijke Marine. Hierdoor zijn zogenaamde 'marinewijken' ontstaan. Een voorbeeld van zo een marinewijk is Julianadorp, dat de laatste tijd vanwege smogoverlast van de Isla olieraffinaderij veel in het nieuws is. Bovendien heeft een gehuwde defensie-ambtenaar die is geplaatst in een gebied buiten Nederland en wiens gezinsleden zijn meegekomen, aanspraak op een verhoging van zijn toelage-buitenland. Dus naast de algemene toelage op het salaris van een uitgezonden militair komt nog een extra toelage bovenop het salaris voor het meebrengen van gezinsleden. Daarnaast brengt Nederlandse defensie onder andere Nederlandse dokters, tandartsen en fysiotherapeuten met zich

mee voor de Nederlandse militairen en hun gezin op Curaçao. Omringt door Nederlandse collega's, Nederlandse zorg en faciliteiten vormt Nederlands defensiepersoneel op deze manier een eigen gemeenschap binnen de Curaçaose samenleving.

Volgens een geboren en getogen Curaçaoënaar met een passie voor de militaire geschiedenis van Curaçao, stonden Nederlandse marine lui vroeger veel meer in contact met de burgers via de kerk en padvinderij. Veel mensen namen een marinier in huis, dit werd via de kerk geregeld. Niet lang na de staatkundige hervormingen waarin Curaçao een autonoom land werd binnen het Koninkrijk verscheen in *Versgeperst.com* het volgende bericht: 'Nederlandse mariniers moeten inburgeren'.⁷ Luitenant-kolonel der mariniers Dick Bosch vindt dat Nederlandse mariniers actiever moeten deelnemen aan de Curaçaose samenleving. Zo wil hij dat de mariniers verplicht Papiaments leren en meer kennis vergaren over de cultuur, gewoontes en geschiedenis. De luitenant-kolonel vindt het kwalijk dat de Nederlandse mariniers op Curaçao momenteel zo gescheiden leven van de lokale bevolking. Hij stelt dat het voor zowel de mariniers als de lokale bevolking beter zou zijn als beide partijen meer zouden samenwerken. Ook met leuke activiteiten zoals feestjes en carnaval moeten de mariniers zich meer mengen met de Curaçaoënaars, aldus de luitenant-kolonel der mariniers. Dit online artikel van *Versgeperst.com* gaf aanstoot tot een aantal discussies van mensen op het forum. *"Bosch heeft gewoon groot gelijk. Het wordt eens tijd dat mariniers uit hun gouden kooitje komen. Het blijft over het algemeen maar bij elkaar klitten, vinden hun weg naar het Wilhelminaplein en Mambo Beach, hebben overwegend een grote smoel en verder interesseert het ze niet wat hier aan de hand is. Ze verdienen goud geld en gaan na 3 jaar weer terug, om plaats te maken voor een volgende lichtung macho's met tattoo's en een grote bek."* Waarop iemand anders weer reageerde: *"Jammer dat mensen alle militairen over een kam scheren. Het merendeel van de militairen komt nooit of zeer weinig bij Wilhelminaplein of Mambo, heeft geen tattoes en grote bek, maar is gewoon een man of vrouw met gezinnetje. Ze zijn 2, 3, 4 jaar te gast op Curaçao en werken binnen een bedrijf waar alleen maar Nederlands wordt gesproken en de Antilliaanse collega's ook uitstekend Nederlands spreken. Als je Papiaments wilt leren, dan kun je dat alleen oefenen als je een keer aan de snèck komt of in de supermarkt en schakelt de dame achter de kassa direct over naar Nederlands omdat je het Papiaments nog nauwelijks beheerst."* De tegenstrijdige reacties kunnen vanuit de bevindingen worden verklaard vanwege het onderscheid dat te

---

⁷ Artikel 09-11-2010 van *Versgeperst.com*: <http://www.versgeperst.com/nieuws/71934/nederlandse-mariniers-moeten-inburgeren.html>

maken valt tussen de aanwezige Nederlandse militairen op Curaçao. De roulerende groepen die ik observeerde tijdens *leisure*, zitten slechts voor een korte periode van een aantal maanden op Curaçao. Zo klinken er geluiden van onvoldoende sociale controle op de werknemers van defensie die tijdelijk op Curaçao verblijven. Volgens Wim van den Burg, voorzitter van de militaire vakbond AFMP, is Curaçao een eiland vol verleidingen, en bovendien geeft hij aan dat men te maken heeft met jonge mensen (Volkskrant, 2012). Ander defensiepersoneel is voor enkele jaren uitgezonden en neemt vaak ook hun gezin mee. De eerste respondent refereert meer aan de roulerende groepen militairen die voor korte tijd op Curaçao zitten, de tweede respondent het heeft over de militairen die voor langere tijd zijn uitgezonden naar Curaçao. Wat beide respondenten inhoudelijk vertellen komt zeer overeen met de bevindingen uit het veld en de (in)formele gespreken met zowel Nederlandse militairen als Curaçaoënaars. Nederlandse militairen hebben in het algemeen een afgescheiden sociale opstelling ten opzichte van de Curaçaoëse samenleving. Dit is echter logisch aangezien verschillende voorzieningen via Nederlandse defensie beschikbaar zijn er geen noodzaak is Papiaments te leren. Het is daarom niet geheel aan de Nederlandse militairen en hun gezinnen te wijten dat er divergerende leefwerelden zijn tussen Nederlandse militairen en de lokale bevolking en weinig sprake is van integratie. Binnen Nederlandse defensie wordt in het Nederlands gecommuniceerd. Dit wordt ook verwacht van lokaal personeel. Zoals besproken is in hoofdstuk 1, zijn Nederlandse militairen ook in vrije tijd vaak omringt door Nederlanders. Bovendien bevinden de door Nederlandse defensie aangeboden huizen zich in marinewijken. Ook voor zorg is er geen noodzaak meer kennis over het eiland te vergaren, deze is namelijk meegebracht vanuit Nederland. Als er dan toch contact is met de Curaçaoëse bevolking, kunnen zij vaak wel een woordje Nederlands, en geeft daarom geen noodzaak Papiaments te gaan leren. Bovendien keren de Nederlandse militairen (en hun gezinnen) binnen enkele maanden tot jaren weer terug naar Nederland.

Reflectie

Reflecterend op het contact tussen Nederlandse militairen en Curaçaoënaars op mesoniveau, zijn de termen van Eriksen (2010) over de mate van integratie en contact tussen verschillende etniciteiten toepasbaar. Eriksen (2010:33-34) stelt dat de mate van integratie en contact tussen verschillende etniciteiten in een wederzijds proces kan worden vastgesteld door middel van zowel *contrasting*, waarin de verschillen tussen 'wij' en 'zij' worden belicht, als *matching*, waarin er ruimte is voor interethnisch discours en interactie. In het

geval van *matching* zien we dat defensie op Curaçao als Nederlandse organisatie voornamelijk op formeel gebied communiceert met de Curaçaose bevolking. Politieke communicatie tussen Nederland en Curaçao met betrekking tot defensie vindt plaats binnen de hogere sferen zonder al te veel openbaarheid naar de bevolking toe (Sluis, 2010). Hierdoor zijn de praktijken van Nederlandse defensie onzichtbaar en is het noodzaak hiervan onduidelijk voor de Curaçaoënaars. Ook binnen defensie op Curaçao is de communicatie met lokaal personeel stroef. In de bevindingen zijn ook praktijken van *contrasting* op te merken. Ten eerste de hoog/laag-verdeling in de functies bij defensie op Curaçao, zoals besproken in de tweede paragraaf van dit hoofdstuk. Ten tweede de top-down communicatie van de 'machine'-bedrijfscultuur van defensie in het algemeen, zoals besproken in de derde paragraaf van dit hoofdstuk. Hierdoor wordt het onderscheid tussen 'wij' en 'zij', en onderlinge cultuurverschillen van Nederlands en Curaçaos defensiepersoneel extra benadrukt.

Uit de bevindingen blijkt dat bij interetnisch contact tussen Nederlands defensiepersoneel en Curaçaose burgers vooral veel sprake is van *contrasting* in tegenstelling tot *matching*. Nederlandse defensie op Curaçao houdt zich naast het uitvoeren van de taken en andere formele zaken met Curaçaoënaars sociaal gezien op afstand. Ook op informeel gebied zoals besproken in hoofdstuk 1 is sprake van een sociale afstand. Hierdoor is over het algemeen weinig sprake van integratie en contact tussen Nederlands defensiepersoneel en de Curaçaose maatschappij. Volgens Eriksen (2010) is het noodzakelijk dat wanneer er interetnisch contact plaats vindt, er ruimte is om elkaar aan te vullen – bijvoorbeeld door middel van een gedeelde taal. Ook op meso-interactieniveau zien we dat het niet voldoende beheersen van de Nederlandse taal een terugkerend probleem in de communicatie tussen Curaçaoënaars en Nederlanders op Curaçao. Dit leidt tot wederzijdse verwarring, onbegrip en denkbeelden.

Voor landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden is samenwerking van belang voor het goed functioneren van defensie. Dit om de veiligheid, versterking van de rechtshandhaving en de bestrijding van internationale criminaliteit in het Caribisch gebied te waarborgen. Matige en onzichtbare interactie tussen Nederlandse defensie als manifestatie van *extended statehood* en de Curaçaose samenleving draagt op mesoniveau bij aan divergerende sociale en economische leefwerelden tussen Nederlandse militairen en Curaçaoënaars. Divergerende leefwerelden als gevolg van matige interactie en communicatie is logisch te verklaren. Dit mag echter niet ten koste gaan van het functioneren van Nederlandse defensie als een van de Koninkrijksaangelegenheden van het *extended statehood system* op Curaçao. De bevindingen tonen dat bij interetnisch contact te weinig ruimte is voor dialoog en interactie binnen Nederlandse defensie op Curaçao. In

het licht van een *new look at extended statehood* is dus met name de inwaartse communicatie op mesoniveau een aandachtspunt voor een betere samenwerking in de toekomst. In het volgende hoofdstuk worden de bevindingen met betrekking tot het contact tussen Nederlandse defensie en Curaçaoënaars op macroniveau besproken.

Hoofdstuk 3. Macro-divergentie

Praktijken en sentimenten tussen Nederlanders en Curaçaoënaars

Buta hopi blancu den balansa - anto buta di jiu Korsou den balansa

huntu cu e blancunan - anto nos ta mira cual ta pisa mas

cu otro esta cos pa hari...

“Zet veel blanken op een weegschaal en Curaçaoënaars aan de andere kant,
dan zullen we zien wie meer weegt dan de ander”.

Bovenstaande songtekst en vertaling is van een *tambú* lied (Brenneker, 1973:1782-1809). *Tambú* is een feest met zang en dans waar over het algemeen over bepaalde onderwerpen meer gezegd en gezongen ‘mag’ worden dan op andere Curaçaoëse feesten. In veel teksten van de liederen zitten sentimenten en denkbeelden verwerkt die te maken hebben met de verhouding tussen Curaçaoënaars en Nederlanders. Curaçaoënaars denken dat blanken (Nederlanders) hen zwarten (Curaçaoënaars) als minderwaardig zien. In bovenstaand lied komen deze sentimenten en denkbeelden aan het licht door te zingen dat de een niet meer weegt dan de ander. Dit is slechts een van de vele voorbeelden waarin dergelijke songteksten voorkomen onder *tambú* liederen. Spanningen, sentimenten en praktijken tussen *yu di Kòrsou* en *makamba’s* dragen bij aan de divergentie van de leefwerelden op Curaçao. Deze scheiding hangt in de lucht en is over het algemeen onzichtbaar voor toeristen, of mensen in de buitenwereld. Nederlandse militairen maken deel uit van de *makamba’s* op Curaçao en daarom gaat dit hoofdstuk dieper in op deze verstandhouding. In dit hoofdstuk worden onder andere de onzichtbare geopolitieke situatie, minderwaardigheids- en superioriteitsgevoelens, cultuurverschil, provocerende media, praktijken en sentimenten die op Curaçao dagelijks aan de orde zijn besproken. Allen zijn in verschillende mate van invloed zijn op de relatie tussen *yu di Kòrsou* en *makamba’s* als Koninkrijksgenoten in *extended statehood* op Curaçao. Dit bepaald op macroniveau de divergerende leefwerelden tussen Nederlandse militairen en Curaçaoëse burgers.

Geopolitieke situatie

Zoals besproken in hoofdstuk 2 is het naar de buitenwereld vaag en onduidelijk wat zoal de reden en het nut is van de grote aanwezigheid van Nederlandse militairen op Curaçao. Er wordt vanuit gegaan dat de Nederlandse militairen klaar staan voor Curaçao. De precieze werkzaamheden en taken worden verder niet ter discussie gesteld en in vertrouwen overgelaten aan de Koninklijke Marine. Tijdens een rondleiding op marinebasis Parera antwoordt een gids en ex-militair heel stoïcijns op de vraag wat nu de hoofdreden is voor de enorme Nederlandse militaire aanwezigheid op Curaçao: 'aanwezig zijn'. Naast een enorme organisatie van onder andere de marechaussee, kustwacht en Curaçaose Militie, heeft het Nederlandse leger de hoofdtaak om aanwezig te zijn. *Showing the force* zou volgens de gids nodig zijn vanwege een mogelijke aanval vanuit Venezuela, die het op Curaçao zou hebben gemunt.

Miriam Sluis heeft een studieachtergrond in media en kolonialisme en is met haar werk vanaf 2005 als correspondent op de Nederlands-Caribische eilanden voor het *NRC Handelsblad*. Zij denkt hier heel anders over. Haar boek 'Een koloniale speeltuin: de Antillen achter de schermen' (2010) schetst de gebeurtenissen van de laatste vijf jaar van de Nederlandse Antillen voor de staatkundige hervormingen, toen Curaçao en Sint Maarten de status van autonome landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden verkregen.⁸ Van het alledaagse leven tot aan interviews met politici omschrijft Sluis (2010) niet alleen hoe de mensen op de eilanden de jaren vóór de hervormingen hebben ervaren, maar bediscussieerd zij met name de geopolitieke spanningen waarin de voormalig Nederlandse Antillen zich bevinden. Zo ontrafelt Sluis (2010) vaagheden over hoe Curaçao zich verhoudt met Nederland en de relatie tot de Caribische, Zuid-Amerikaanse en Noord-Amerikaanse regio. Volgens haar bestaat er helemaal geen dreiging vanuit Venezuela. Spanningen zijn er wel, maar deze zijn volgens Sluis (2010) niet gericht op Curaçao. De geopolitieke situatie op Curaçao heeft volgens haar te maken met spanningen tussen de Verenigde Staten en Venezuela. Zo is de held van de Venezolaanse onafhankelijkheid, Simón Bolívar, tijdens de onafhankelijkheidsstrijd veilig op Curaçao ondergedoken. Daarom wordt ieder jaar op het Simón Bolívarplein op Curaçao de Venezolaanse revolutie gevierd. Echter lag de viering in 2005 op het plein in Willemstad volgens Sluis (2010) zeer gevoelig. 'Irritaties tussen de Verenigde Staten en Venezuela nemen steeds grotere vormen aan. Met de Bolívariaanse revolutie, de sociaal-politieke beweging van de in 1999 aangetreden Venezolaanse president Hugo Chávez-

---

⁸ Aruba heeft die status al vanaf 1986. Saba, Sint Eustatius en Bonaire kregen de status als 'bijzondere Nederlandse gemeenten'.

Frías, ligt Venezuela op een ramkoers met de Amerikaanse president George W. Bush' (Sluis, 2010:23). Zo wordt enkele weken na de viering op het plein in 2005, de Amerikaanse regering door de invloedrijke Amerikaanse televisie-evangelist Pat Robertson opgeroepen om de Venezolaanse president te vermoorden. In deze spanningen tussen Chávez en Bush spelen de benedenwindse eilanden een belangrijke rol. Voor de Verenigde Staten is het namelijk van cruciaal belang dat de eilanden in haar 'achtertuin' in handen blijven van een bondgenoot, zijnde Nederland. Chávez voelt zich bedreigd door de Verenigde Staten die met toestemming van Nederland steeds meer Amerikaanse troepen op Curaçao laten vestigen. Chávez waarschuwde hiervoor dat 'koloniale mogendheden moesten 'oprotten' uit de regio'. Sluis (2010:56) legt uit dat de Tweede Kamer deze dreiging om draaide: Curaçao zou geen gevaar zijn voor Venezuela, maar een invasie van Chávez zou juist een bedreiging vormen voor Curaçao. Nederlandse defensie gaat nog een stap verder en rapporteert in 2010 dat er door experts van de Nederlandse ministeries van Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking openlijk wordt gespeculeerd over een potentiële oorlog met Venezuela. De mogelijkheid van een aanval door het zuidelijke buurland kan 'niet geheel worden uitgesloten'. Volgens minister Bot van Buitenlandse Zaken destijds, was hier toentertijd totaal geen sprake van. Hij benadrukt de goede betrekkingen tussen Nederland en Venezuela. Vanwege de angst voor de Verenigde Staten heeft Venezuela liever niet dat Nederland de soevereiniteit over de Antillen zou opgeven.⁹ Het komt er op neer dat de Nederlandse aanwezigheid op Curaçao voor zowel Venezuela als de Verenigde Staten een belangrijke rol speelt. Deze geopolitieke spanningen verklaren bovendien de Nederlandse militaire aanwezigheid en meer algemeen de reden dat Nederland nog steeds op Curaçao een vinger in de pap heeft. Sluis (2010) impliceert dat de steun vanuit Nederland niet blijkt te komen vanuit een liefde voor elkaar als Koninkrijksgenoten of vanwege de schade die is aangericht in het slavernijverleden. Hiervoor gebruikt zij een uitspraak van Errol Cova, voormalig minister van Economische Zaken en oud-vicepremier van de Antillen, die heeft gezegd dat Nederland jaarlijks met een paar miljoen begrotingssteun 'voor een dubbeltje een gulden aan politiek invloed koopt'.¹⁰ Door de geopolitieke situatie op Curaçao heeft Nederland een bepaalde internationale macht in handen. Dit verheldert onder andere de reden dat Nederlandse defensie zich in principe niet bezig houdt met een sociale inmenging. *'Als Forti (Antilliaanse evenknie van het Haagse Binnenhof) het beginpunt is, en Parera de hedendaagse incarnatie van de Nederlandse militaire*

---

⁹ Artikel 05-04-2006 van *De Trouw*: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/archief/article/detail/1682973/2006/04/05/Minister-Bot-gaat-in-juli-naar-Venezuela.dhtml>

¹⁰ Artikel 27-08-2005 van *nrc.nl*: http://vorige.nrc.nl/dossiers/nederlandse_antillen/interne_politiek/article1869885.ece

aanwezigheid, waar vind ik dan de tegenwoordigheid van Nederlanders in de sociale en economische aspecten van Curaçao? (Sluis, 2010:104)

De Nederlandse rol in de huidige Curaçaose samenleving betreft dus meer dan slechts Koninkrijksaangelegenheden. Echter is dit ook in het belang van Curaçao volgens Cassandra Vrolijk (2009). Vrolijk, marineofficier van 1986 – 2007 en momenteel afdelingshoofd bij Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, schetst in haar proefschrift (2009) vijf mogelijke situaties voor Curaçao en de betekenis daarvan voor Nederlandse defensie. Zij schetst onafhankelijkheid als één van de vijf mogelijke toekomstscenario's. In het scenario van onafhankelijkheid is de poging van annexatie van een onafhankelijk Curaçao door Venezuela zeer aannemelijk volgens Vrolijk (2009). De bevolking zou zich tegen de toenadering van Venezuela verzetten en de Verenigde Staten zouden Nederland bovendien onder druk zetten de gehele autonomie van Curaçao terug te draaien. Hierdoor zou Nederlandse defensie voor een dilemma komen te staan. Kortom, zowel Nederland als Curaçao hebben belangen bij het in stand houden van het huidige *extended statehood system*. Ondanks de matige vertegenwoordiging in sociale en economische aspecten neemt Nederland een belangrijke positie in om de rust te bewaren in de huidige geopolitieke situatie waarin Curaçao verkeerd.

Nederlandse invloed en makamba's

Nederland heeft een bepaalde rol in de geopolitiek op Curaçao, wat wellicht een belangrijke reden is voor de Nederlandse aanwezigheid en steun überhaupt. Dit heeft echter gevolgen voor de bevolking van Curaçao en haar banden met landen in de regio. Zo kan Curaçao bijvoorbeeld niet participeren in *Petrocarib*, een Venezolaanse olie alliantie waarin onder andere met Cuba, Brazilië en Argentinië contracten zijn gesloten voor goedkopere olie. Vanaf 2013 hebben zij ook afspraken over een economische samenwerking. Als deel van het Koninkrijk der Nederlanden kan Curaçao hierin niet meedoen. Curaçao raakt te geïsoleerd in zijn eigen regio volgens Cova. 'Wanneer het ons uitkomt zijn we Nederlanders, wanneer niet dan horen we bij het Caribisch gebied. Dat is het dualisme wat we hebben overhouden aan de koloniale tijd.' Al bedoelt Cova dit in negatieve zin, hier zit ook zeker een voordelige kant aan. Zo heeft Curaçao als land voor een deel centrale controle in eigen hand, maar heeft de bevolking ook voordelen als deel van het Koninkrijk bijvoorbeeld vanwege een Europees paspoort. Echter, volgens een partijlid van de Pueblo Soberano (Soeverein Volk) bevindt zich in de Curaçaoënaar van jongs af aan al een soort psychologische strijd. Alles wat met Nederland

te maken heeft is 'beter'. Op de lagere school kreeg de politicus straf wanneer ze met vriendjes en vriendinnetjes in het Papiaments sprak. Buiten school wordt er onderling echter nooit Nederlands gesproken. Volgens de politicus hebben Curaçaoënaars ondanks de officiële autonomie vanaf 1954 nooit de kans gehad een eigen identiteit te ontwikkelen. Dit kan vergeleken worden met het proefschrift van Kibbelaar (2005) over de sociaal- economische positie van met name vrouwelijke Curaçaoënaars op de arbeidsmarkt. Uit haar onderzoek komt naar voren dat voor deze Curaçaoënaars de top in een organisatie of bedrijf theoretisch wel zichtbaar is, maar in de praktijk niet wordt bereikt. Net zoals Curaçao officieel een autonoom land is en Curaçaoënaars Nederlanders zijn blijkt dit in de praktijk niet altijd waar te zijn of zo te voelen.

De meest goedlopende en bekendste horeca gelegenheden zijn op Curaçao veelal in handen van Nederlandse ondernemers. Met hun ervaring, oog op winst en efficiëntie nemen deze ondernemingen stagiaires aan uit Nederland. Papagayo, een groot en luxe hotel aan het strand in de buurt van Zanzibar is hiervan een goed voorbeeld. Een Curaçaoose jongen die daar werkt begon spontaan te vertellen dat hij gek werd van de wekelijkse afscheidsfeestjes die hij heeft bij Papagayo. Dit kwam door de enorme in- en uitstroom van stagiaires. Op de vraag waarom zijn baas er niet voor kiest om meer mensen uit de buurt aan te nemen antwoordde hij verontwaardigd: *"Ik weet het niet, ze nemen liever jonge stagiaires van een horecaopleiding uit Nederland die geen ervaring hebben, dan dat ze Curaçaoose jongeren aannemen die hier gewoon wonen en bovendien misschien al meer ervaring hebben."* Zo had hij geluk gehad om aan deze baan te komen omdat hij toevallig een interne connectie had. Verder maken veel van 'zijn soort' een kleine kans op een stage of baan bij een Nederlandse horecaonderneming. Tijdens een culturele stadswandeling door het Scharloo in de hoofdstad Willemstad vertelde de gids dat het Scharloo voorheen een hele slechte en arme wijk was. Maar door investeerders voornamelijk uit Nederland is het nu een hele chique en rijke buurt geworden. Er staan veel bedrijvenpanden, met name van Nederlandse eigenaren. Het volgende stuk komt uit mijn dagboek over de indrukken van de stadswandeling en andere observaties.

"Het viel me op dat de gids telkens sprak over het werk dat Nederlandse stichtingen, fondsen en bedrijven hier van alles doen om onder andere panden te restaureren, opknappen, verven en verbeteren. Een van de bedrijven in Scharloo is Club Bermuda, waar voornamelijk Nederlanders werken met uitzondering van de schoonmaak, toiletjuffrouw en security. Ook staat er een hotel waar een van mijn huisgenoten stage liep. Ze vertelde mij dat die verdeling bij haar precies hetzelfde is. (...) Eigenlijk de enige Curaçaoose horecaondernemers zijn eigenaren van de 'Truckie Pans' en

'Snèks'. Dat zijn een soort kraampjes op straat, of een winkel met een tralies ervoor waar je drinken en eten kan kopen. Fruitmarkten worden door voornamelijk Venezolanen gerund, en de eigenaren van kledingwinkeltjes en supermarkten zijn vaak van Chinese of Indische komaf."

Ook volgens een partijlid van de Pueblo Soberano (Soeverein Volk), een Curaçaose politieke partij die streeft naar volledige onafhankelijkheid van Nederland, is het grote aantal Nederlandse stagiaires op Curaçao niet gunstig voor de werkgelegenheid van de lokale bevolking. Zo is de partij onder andere bezig met het doorvoeren van een wet waarin bedrijven verplicht worden gesteld om in verhouding meer lokaal personeel te hebben. Economisch gezien hebben de Nederlandse immigranten op Curaçao het goed in vergelijking met de sterk verdeelde economische welvaart onder de Curaçaose bevolking. Bovendien zijn in 2013 ongeveer 2000 Curaçaoënaars werkeloos geraakt door onder meer het failliet gaan van een aantal ondernemingen, vele ontslagen en overheidsbezuinigingen.¹¹

Het is de vraag in hoeverre de huidige Nederlandse betrekkingen en aanwezigheid een positieve invloed hebben op de sociale en economische ontwikkeling van Curaçao en haar inwoners (Sluis, 2010). De Curaçaose bevolking en politiek verschilt hierin ook sterk van mening. Zo zijn er mensen die sterk tegen de banden zijn die Curaçao met Nederland handhaaft, maar er zijn ook mensen die juist sterk voor stemmen (Sluis, 2010). De verschillende Nederlanders (waaronder militairen) op Curaçao die ik heb gesproken tijdens het veldwerk zijn zich bewust van deze tweedeling onder *yu di Kòrsou*. Toen de destijds hoogste politieke leider Helmin Wiels van de Pueblo Soberano in 2010 aankondigde dat hij het liefst alle *makamba's* in lijkzakken terug naar Nederland zag gaan, zorgde dit op het eiland voor veel onrust en een grimmige sfeer. Op 5 mei 2013 is Helmin Wiels op het strand van Marie Pompoen doodgeschoten. In de documentaire 'Hollandse maatjes' van tv-omroep NTR komen *makamba's* op Curaçao aan het woord. De programmamakers belichten hoe de immigranten zich verhouden tot de lokale bevolking.¹² Velen hebben het zeer goed in verhouding met de Curaçaoënaars en wonen in luxe en bewaakte vakantieparken afgescheiden van de lokale bevolking. Meerdere *makamba's* in de documentaire vinden de afgunst voor *makamba's* onder *Yu di Kòrsou* aanstellerij. Nederland zou de Curaçaose voorvaders zo slecht nog niet hebben behandeld. *"Ach, dat slavernijverleden. Luister ze zijn hier gekomen, waar hadden ze anders naar toe ontmoeten? Anders hadden ze nog in Afrika gezeten, met een peniskoker om en een rieten rokje. Mijn vader komt uit negentien-*

---

¹¹ Artikel 08-11-2013 van Nu.nl <http://www.nu.nl/economie/3623106/economische-crisis-curaao.html>

¹² Artikel 28-03-2013 van Versgeperst.com: <http://www.versgeperst.com/lifestyle/203987/programma-over-makambas-op-curacao.html>

zoveel, nou, ik denk dat hij het zwaarder heeft gehad dan de mensen hier.” Met deze documentaire laten de programmamakers zien dat een groot deel van de Nederlanders op Curaçao niet integreert in de Curaçaose samenleving en blijft volhouden dat Nederlanders de beschaving op Curaçao hebben gebracht. Op deze manier verpesten deze *makamba's* het in feite voor de rest van de Nederlanders die niet zo denken en wel willen integreren. Ook Sluis (2010) merkt op dat de Nederlandse elite in Nederland de neus op trekt voor de Antillen: *“een semi-Nederlandse kolonie vol luie losers, bolletjesslikkers en Nederlands plebs, hoe interessant kan het zijn?”*. Zoals aangehaald in hoofdstuk 1, impliceren stereotypen de superioriteit van de eigen groep. Hiervan is ook zeker sprake bij de groep *makamba's* die zich in *gated communities* sociaal afscheiden van de samenleving door op een vakantiepark te gaan wonen met bewaking en slagbomen. *“Er zijn makamba's op Curaçao die zich echt verheven voelen boven de Curaçaose bevolking, en dat is gewoon jammer”*, sprak een ingeburgerde *makamba* in de documentaire. Op deze manier ontstaat een vicieuze cirkel waarin bepaalde houdingen, een sociale afstand en stereotypering elkaar beïnvloeden zoals besproken in hoofdstuk 1.

Caribische invloed en yu di Kòrsou

Ook al behoort Curaçao tot het Koninkrijk der Nederlanden, het is niet 'klein Caribisch Nederland'. Het land heeft een geheel eigen cultuur en mentaliteit. Ook het romantische beeld dat bestaat van Curaçao als een eenheid of een versmelting van verschillende culturen is geen volledig beeld (Gowricharn, 2006). Curaçao is een eiland dat zich kenmerkt door eeuwenlange blootstelling aan migratie, kolonialisme, incorporatie van kapitalisme en mondialisering dat in het verleden en in het heden bijdraagt aan de vorming van Curaçaos culturele samenstelling. Na de 'ontdekking' van Curaçao in 1499 door de Spanjaarden werd het in de zeventiende eeuw overgenomen door de West Indische Compagnie. Vanaf de overname van het eiland is er al bijna niet meer te spreken van een 'oorspronkelijk' volk. De Spanjaarden vervoerden de bewoners weg van het land en de West Indische Compagnie begon in 1665 met de slavenhandel. De schepen vervoerden slaven van onder andere Afrika naar Curaçao om daar vervolgens verder te handelen. De slaven afkomstig uit verschillende gebieden ontwikkelden een taal om onderling te kunnen communiceren: het Papiaments. De bevolking groeide ondertussen gestaag door verschillende groepen die zich vestigden op het eiland. In 1791 werd het eiland een officiële kolonie van Nederland en werd de slavernij in 1863 afgeschaft. Curaçaos economische welvaart is de afgelopen decennia relatief flink gestegen, wat het een aantrekkelijk land maakt voor onder andere migranten uit de regio (Goot et al., 2010). Bovendien komen de laatste jaren jaarlijks

honderden studenten uit Nederland stage lopen bij verschillende ondernemingen op Curaçao. Door de vele migranten en bezoekers op het eiland probeert de lokale bevolking zich op verschillende manieren te onderscheiden (Allen, 2003). Ondanks dat veel nieuwkomers het Papiaments snel oppikken, blijkt dat het spreken van de taal niet altijd leidt tot acceptatie als zijne een *yu di Kòrsou* (Allen, 2003). Na de afschaffing van de slavernij blijven diepgewortelde mentale patronen voortbestaan binnen de Curaçaose samenleving (Dijis, 2011). Volgens Taylor (1994) is het moeilijk jezelf te zuiveren van 'een dergelijk opgelegd en vernederend beeld van identiteit. Dit is een veel voorkomend fenomeen bij onder andere Afrikaanse/Caribische mensen, vrouwen en gekoloniseerde mensen. Ook volgens de Curaçaose politicus Pueblo Soberano heeft een bepaald minderwaardigheidsgevoel zich geworteld in de Curaçaoënaar tegenover Nederland en de Nederlander. Dit gevoel zit heel diep en gaat terug naar de geschiedenis uit de tijd van slavernij. Curaçaoënaars hebben dit minderwaardigheidsgevoel volgens de politicus geloofd, geaccepteerd en zich er aan over gegeven.

Naast een sterke identificatie met het slavernijverleden (Dijis, 2011) spelen landen in de regio een belangrijke rol voor de mentaliteit en sociale identiteitsvorming van *yu di Kòrsou* (Gowricharn, 2006). Intraregionale migratie was na de emancipatie en afschaffing van de slavenhandel in 1863 een overlevingsstrategie onder de armere klassen van de samenleving op Curaçao. Curaçaose intraregionale migranten kwamen zo in contact met groepen mensen van een andere cultuur en brachten verschillende culturele invloeden mee terug naar Curaçao (cf. Olwig, 2007). Volgens Gowricharn (2006:5) hebben onderzoekers te veel gekeken naar economische factoren van migratie in het verleden, waardoor intraregionale migratie als invloed op de culturele en sociale identiteitsvorming is verwaarloosd. Bovendien verschilt een Caribische samenleving van een 'westerse' samenleving door grootte, culturele meervoudigheid en de mate van mobiliteit, waardoor de transnationale betrokkenheid veel groter is dan in westerse samenlevingen (Gowricharn, 2006). In het werk van Brenneker uit 1973 over de volkskunde van Curaçao, Aruba en Bonaire, wordt heel nauwkeurig vastgelegd hoe de autochtone bevolking van de voormalige Antillen omgaat met de alledaagse bezigheden. Ondanks de gedateerdheid van het werk beschrijft Brenneker (1973:1875-1884) op een unieke manier de oorsprong van de cultuur, denkwijze en mentaliteit van de Curaçaose bevolking. Hij laat zien hoe andere (ei)landen in de Caribische regio hier grote invloed op hebben. Onder andere brengt hij naar voren dat Curaçaoënaars meer 'spel-mensen' zijn in vergelijking met Nederlanders, wat meer 'werk-mensen' zouden zijn. Brenneker geeft aan dat dit verschil in cultuur en werk-

mentaliteit met name kan botsen in bedrijven die op een Nederlands/westerse manier te werk gaan. In hoofdstuk 2 is besproken dat onder andere vanwege cultuurverschil tussen Nederlands en Curaçaos personeel en door een machine-bedrijfscultuur, er binnen Nederlandse defensie in zekere mate botsingen voorkomen in de omgang tussen Nederlanders en Curaçaoënaars. Ook in verschillende gesprekken met Nederlanders op Curaçao kwamen onder andere woorden als 'lui, onbetrouwbaar, houden zich niet aan afspraken, kun je niet van op aan' regelmatig voorbij wanneer het ging over Curaçaose werknemers. De koloniale geschiedenis en invloeden uit de Caribische regio hebben bijgedragen aan de Curaçaose mentaliteit en spelen doorgaans een belangrijke rol voor de identiteitspolitiek van *yu di Korsou* waarmee zij zich onderscheiden van Nederlanders en andere nieuwkomers op het eiland.

Reflectie

Dit hoofdstuk laat zien dat er op 'onzichtbaar' macroniveau praktijken en sentimenten zijn die invloed hebben op de relatie tussen Curaçaoënaars en Nederlanders. Ten eerste heersen er geopolitieke spanningen tussen Venezuela en de Verenigde Staten wat onder meer de aanwezigheid van Nederlandse militairen op Curaçao verklaart (Sluis, 2010). Nederland bewaart de rust op Curaçao en neemt hierdoor een internationaal machtige positie in. Als een soort symbiotische relatie, hebben Curaçao en Nederland beide belangen bij het huidige *extended statehood system*. Echter door de onzichtbaarheid van deze politieke spanningen en belangen naar de buitenwereld, en bovendien weinig sociale inmenging, blijven onduidelijkheden bestaan onder de Curaçaose bevolking over het nut van de enorme hoeveelheid fysieke aanwezigheid van Nederlandse militairen. Dit leidt tot onderlinge denkbeelden en sentimenten tussen Nederlanders en Curaçaoënaars in het hedendaagse leven op Curaçao, wat de vicieuze cirkel in gang zet.

In de tweede paragraaf is besproken dat Curaçaoënaars er verschillend tegenover staan of de Nederlandse invloed de Curaçaoënaar wel of niet ten goede komt. Curaçao kan bijvoorbeeld vanwege zijn afhankelijkheid van Nederland niet participeren in regionale economische verbanden. Ook kunnen Curaçaose burgers niet meekomen in de door Nederlanders opgezette goedlopende (horeca)bedrijven en zorgen *makamba's* met hun houding en superioriteitsgevoel ten aanzien van de Curaçaose bevolking voor een grimmige sfeer. Echter heeft Curaçao ook voordeel van de banden met Nederland, onder andere door de aansporing van economische ontwikkeling door vele Nederlandse investeerders, ondersteuning van de

rechterlijke macht, en samenwerkingsprogramma's met zelfstandigheid als doel.¹³ De voor- en nadelen van de Nederlandse betrokkenheid in de Curaçaose politiek en onder de Curaçaose burgers zorgt op macroniveau voor onderlinge denkbeelden en sentimenten tussen Nederlanders en Curaçaoënaars in het hedendaagse leven op Curaçao.

Als laatste is in de vorige paragraaf besproken dat invloeden vanuit de Caribische/Latijns-Amerikaanse regio een belangrijke rol spelen voor de identiteit van *yu di Kòrsou* (Gowricharn, 2006). Hiermee onderscheiden zij zich van Nederlanders en andere nieuwkomers op het eiland. De taal van Curaçaoënaars dat in de periode van slavernij is ontstaan, het Papiaments, is niet alleen de taal die thuis het meest gebruikt wordt, maar ook bijvoorbeeld in kranten en op de radio. Uit de bevindingen blijkt dat taal dus ook op macroniveau een rol speelt in de scheiding tussen Curaçaoënaars en Nederlanders.

Verder is niet onbelangrijk te noemen dat de media, als een denkbeeldige paraplu, al deze praktijken en sentimenten die plaatsvinden tussen Curaçaoënaars en Nederlanders versterkt (cf. Heijes, 2004). Zo tikte de Nederlandse krantenkoppen na de uitspraak van Helmin Wiels dat *makamba's* voor hun leven moesten vrezzen. *De Telegraaf* kopt de afgelopen jaren onder andere: 'Blankenjacht Curaçao' (05-07-2008), 'Wilders: "Antillen, juich niet te vroeg"' (16-05-2009), 'Zorgen over geweld tegen militairen Curaçao' (06-11-2011), 'John van den Heuvel noemt Curaçao "corrupt"' (12-5-2012), 'Nederlanders overvallen op Curaçao' (03-04-2013). Door berichten in de media wordt de scheiding tussen Nederlanders en Curaçaoënaars regelmatig belicht. Dit versterkt op macroniveau onderlinge denkbeelden en sentimenten en een scheiding tussen Nederlanders en Curaçaoënaars. De media doet grote uitspraken zonder een duidelijke omschrijving van de gebeurtenissen en prikkelt op die manier bepaalde denkbeelden en sentimenten tussen *makamba's* en *yu di Kòrsou* en de relatie tussen Nederland en Curaçao en het *extended statehood* in het algemeen.

---

¹³ Informatie van de officiële website van de Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/caribische-deel-van-het-koninkrijk/verantwoordelijkheden-nederland-aruba-curaçao-en-sint-maarten>

Een *new look at extended statehood* op Curaçao

In dit afsluitende hoofdstuk wordt allereerst het concept van *extended statehood* even teruggehaald. Het concept van een *extended statehood*-*system* lijkt een systematisch, goed gedefinieerde en gecoördineerde regeling te suggereren. Echter, Kruijt en De Jong (2005) gebruiken dit systeemconcept om aan te geven dat de verschillende regelingen – tussen de verschillende voormalige moederlanden en hun ex-kolonies in het Caribisch gebied – van elkaar kunnen worden onderscheiden. Zij stellen dat iedere regeling op zich een andere uitwerking heeft op het alledaagse leven van de bewoners op de verschillende eilanden in het Caribisch gebied. Het doel van deze scriptie is geweest om de uitwerking van het *extended statehood* op het alledaagse leven van de eilandbewoners van Curaçao te onderzoeken. Anders dan veel voorkomende onderzoeken in het Caribisch gebied gefocust op de koloniale aspecten van de constitutionele relaties, is een poging gedaan de manifestatie van *extended statehood* op Curaçao te analyseren in het licht van een beter toekomstbeeld voor de Curaçaose maatschappij en de huidige relatie met Nederland. Integratie en samenwerking tussen landen – zoals bijvoorbeeld in Europa – is belangrijk om over complexe internationale en mondiale processen afspraken te maken, zoals over handel, migratie en veiligheid. Dit zijn bovendien volgens Kruijt en De Jong (2005) ook vormen van *extended statehood*. Het is in dit tijdperk dus niet vreemd dat landen internationaal op verschillende manieren afhankelijk zijn van elkaar. Zo ook in het Caribisch gebied, waar transnationale verbanden in het verleden en heden van grote invloed zijn. Het denken in termen van de- en rekolonisatie heeft dus geen zin volgens Kruijt en De Jong (2005). Zoals al eerder aangegeven in de inleiding is dus meer onderzoek nodig met deze *new look at extended statehood* in de context van de huidige zeer interactieve mondialiserende wereld.

Grote fysieke aanwezigheid van Nederlandse militairen is het gevolg van een van de regelingen die voortvloeit uit het *extended statehood system* op Curaçao, waarin Nederland verantwoordelijk blijft voor defensietaken in het Caribische gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden. In het hedendaagse leven op Curaçao is er tussen Curaçaoënaars en Nederlandse militairen op micro-, meso- en macroniveau weinig sprake van contact en interactie, en leven Curaçaoënaars en Nederlandse militairen vrijwel langs elkaar heen. Op micro-interactieniveau zijn divergerende werelden in het veld van *leisure* een logisch effect van een vicieuze cirkel waarin bepaalde houdingen, sociale afstand en stereotypering elkaar onderling versterken. Zoals in hoofdstuk 1 al is vermeld, betekent participeren in *leisure* volgens Kleiber (1999) een manier van

'participating in the society at large'. Zo is er niet alleen op microniveau sprake van divergente participatie, maar ook op meso- en macroniveau. In hoofdstuk 2 en 3 is besproken hoe verschillende formele en informele praktijken en sentimenten binnen defensie, in de politiek en in de samenleving van invloed zijn op de divergentie tussen Curaçaoënaars en Nederlanders op Curaçao. Matige interactie heeft op ieder niveau zijn implicaties. Op microniveau heeft een sociale afstand vooral gevolgen voor de dagelijkse praktijk in *leisure* waar niet tot nauwelijks ontmoetingen plaats vinden tussen Curaçaoënaars en Nederlanders. Op 'onzichtbaar' macroniveau hebben praktijken en sentimenten met name invloed op de politiek en de onderlinge verstandhouding, waarin Curaçao onder andere worstelt met de behoefte zich te onderscheiden van Nederland, maar ook de voordelen van de huidige relatie met Nederland inziet. Op mesoniveau heeft de manier van interactie echter het meeste effect op de samenwerking die van belang is voor het *extended statehood system* op Curaçao. Hier zorgt formele interactie, cultuurverschil en te weinig ruimte voor dialoog en interactie voor miscommunicatie op de werkvloer. In het licht van een *new look at extended statehood* is met name de inwaartse interetnische communicatie van Nederlandse defensie met Curaçaos personeel een ontwikkelpunt voor een betere samenwerking.

Taal is een steeds terugkerend fenomeen in de interactieproblemen die zich op ieder niveau tussen Curaçaoënaars en Nederlanders op Curaçao voordoen. Uit mijn bevindingen blijkt dat taal belangrijk is voor zowel communicatie als identificatie. Hoe beter Curaçaoënaars de Nederlandse taal beheersen, hoe kleiner de sociale afstand met Nederlanders is. Interetnisch dialoog is niet alleen belangrijk voor de onderlinge verstandhouding in het dagelijks leven op Curaçao, maar ook voor het functioneren van het *extended statehood* op Curaçao in het geval van defensie. Het is aannemelijk dat hetzelfde geldt voor andere Koninkrijksaangelegenheden op Curaçao waarin Nederlanders en Curaçaoënaars met elkaar moeten samenwerken. Volgens Sauzier-Uchida (2009:126) is taal een belangrijk issue in voormalig gekoloniseerde gebieden *"(...) as it has direct influence on the future of the languages, culture and power structures of communities"*. Verschillende werken van Eriksen (1988, 1990, 1998) gaan onder andere over de complexiteit van taal op de Mauritius eilanden ten oosten van Madagaskar, ex-kolonie van Frankrijk en Engeland. Op Mauritius is Engels de officiële taal hoewel de meerderheid van de bevolking in het dagelijks leven het van het Frans afgeleide Mauritiaans Creools spreekt dat in de tijd van slavernij ontstaan is (Eriksen, 1990). Ondanks het verschil in dagelijks gebruik is er op Mauritius gekozen voor het Engels als officiële taal. Volgens Sauzier-Uchida (2009:99) *"(...) indigenous language often serves domestic functions only and hence*

does not lead to the socioeconomic progress that developing countries strive for”. De situatie met taal op Mauritius valt te vergelijken met Curaçao. De taal van de bevolking op Mauritius is evenals op Curaçao ontstaan in de periode van slavernij. Het spreken in de moedertaal brengt volgens Sauzier-Uchida (2009:99) een gevoel van trots en nationale eenheid met zich mee. Echter in huidige mondiale interactieprocessen is taal van belang voor interetnisch dialoog, sociale en economische ontwikkeling. In tegenstelling tot het Nederlands is het Engels een wereldtaal. Hoewel Papiaments, Nederlands én Engels officiële talen zijn op Curaçao, is het gebruikelijk dat bij Koninkrijksaangelegenheden er in het Nederlands wordt gecommuniceerd. Om het interactieprobleem te verbeteren en daarmee de constitutionele relatie tussen Nederland en Curaçao te versterken – in het licht van een *new look at extended statehood* – zou het spreken van Engels in de communicatie en als ruimte voor interetnisch dialoog tussen Nederlanders en Curaçaoënaars dus een optie kunnen zijn. De bedoeling van deze optie is slechts aanleiding te geven voor meer antropologisch onderzoek naar de manifestatie en implicaties van *extended statehood* in de Caribische regio.

Hoewel Kruijt en De Jong (2005) de term van een *new look at extended statehood* maar weinig aanhalen, biedt het een vernieuwende kijk omtrent vraagstukken in het academische debat in de antropologie over de verschillende relaties tussen de voormalige moederlanden en hun ex-kolonies in het Caribisch gebied. Gericht op de werking, organisatie en regulering van de verschillende *extended statehood systems* in het hedendaagse leven op de eilanden in het Caribisch gebied biedt dergelijk onderzoek een moderne kijk op de situatie in de context van de huidige mondialiserende wereld met groeiende internationale afspraken en verbanden. Meer kennis is nodig om op langere termijn verbanden en relaties te verbeteren en versterken. Nogmaals – in de naam van een betere toekomst is dit niet alleen ten behoeve van de eilandbewoners en de onderlinge verstandhouding met het voormalig moederland, maar ook ten behoeve van een samenwerking die nodig is voor de bestrijding van onder andere internationale criminaliteit, versterking van de rechtshandhaving en veiligheid.

Literatuur

Allen, R.M. (2003) *Acceptatie of uitsluiting? Enkele belangrijke invalshoeken voor de discussie over beeldvorming over immigranten uit de regio en over Curaçaoënaars*. Uitgeverij SWP Amsterdam.

ANP, (21/12/2012) 'Toezicht defensie op Curaçao onvoldoende', op 15 december 2013 geraadpleegd uit de Volkskrant:

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3367263/2012/12/21/Toezicht-defensie-op-Curacao-onvoldoende.dhtml>

Brenneker, P. (1973) *SAMBUMBU Volkskunde van Curaçao, Aruba en Bonaire*. Verenigde Antilliaanse Drukkerijen n.v.

Brown, D.E. (1991) *Human universals*. Philadelphia: Temple University Press.

Chick, G. (1998) Leisure and culture: issues for an anthropology of leisure. In *Leisure Sciences*, 32, 1 – 15.

Chick, G. (1999) Leisure's anthropology and the anthropology of leisure: The coverage of anthropology in leisure texts and leisure in anthropology texts. In *Schole*, 14, 19 – 35.

Cohen, D. (1996) Law, social policy and violence: The impact of regional cultures. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 961-978.

Dijis, van der N.M. (2011) *The Nature of Ethnic Identity among the People of Curacao*. Utrecht: Drukkerij De Curaçaoose Courant N.V.

Eriksen, T.H. (1988) Communicating Cultural Difference and Identity: Ethnicity and Nationalism in Mauritius. *Occasional Papers in Social Anthropology*, 16. Dept. of Social Anthropology, University of Oslo.

Eriksen, T. H. (1990). Linguistic diversity and the quest for national identity: the case of Mauritius. *Ethnic and Racial Studies*, 13, 1, 1-24.

Eriksen, T.H. (1998) *Common Denominators: Politics, Ideology and Compromise in Mauritius*. Oxford: Berg.

Eriksen, T.H. (2010) *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.

Gowricharn, R. (2006) *Caribbean Transnationalism: migration, pluralization, and social cohesion*. Lanham: Lexington Books.

Gray, P. (2007). *Psychology*. USA: Worth Publishers.

Groot, M., de Bruijn, J., & Mamber, M. (2010) Risks and opportunities of recent regional migration for the SIDS, case Curacao. Geraadpleegd op 10 oktober 2013 op:

http://sidsgg.webs.com/Procedures%202010/Maartje%20Groot_Risks%20and%20opportunities%20of%20recent%20regional%20migration%20for%20the%20SIDS.%20Case%20Curacao.pdf

Heijes, C. (2004) *Het stereotype voorbij: een studie naar onbegrip, beeldvorming en samenwerking tussen Curaçaoënaars en Nederlanders in Nederland en op Curaçao*. Amsterdam: SWP

Kelly, J. R., & Godbey, G. (1992). *Sociology of Leisure*. State College, PA: Venture.

Kibbelaar, P. (2005) Barsten in het glazen plafond. Opgeleide vrouwen op de Curaçaose arbeidsmarkt; mogelijkheden, barrières en strategieën. SWP

Kleiber, D. (1999) *Leisure Experience and Human Development. A Dialectal Interpretation*. New York: Basic Books.

Kroeber, A.L. (1948) *Anthropology*. New York: Harcourt Brace.

Kruijt, D & De Jong, L. (2005) *Extended Statehood in the Caribbean: Paradoxes of Quasi Colonialism, Local Autonomy, and Extended Statehood in the USA, French, Dutch, and British Caribbean*. West Lafayette: Purdue University Press.

Malinowski, B. (1931) Culture, in E. R. A. Seligman (ed.) *Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: Macmillan, 2:621-46.

May, R. (1981). *Freedom and Destiny*. New York: W.W. Norton.

Matz, D. C. & Wood, W. (2005) Cognitive dissonance in groups: The consequences of disagreement. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 22 – 37.

Mitchell, J. C. (1956) The Kalela Dance. In *Rhodes-Livingstone papers* no. 27. Manchester: Manchester University Press.

Morgan, G. (1986) *Images of Organization*. Newbury Park, CA: Sage Publications Inc.

Olwig, K. F. (2007) *Caribbean Journeys: An Ethnography of Migration and Home in Three Family Networks*. USA: Duke University Press.

Oostindie, G. en Klinkers, I. (2012) *Gedeeld Koninkrijk. De ontmanteling van de Nederlandse Antillen en de herstructurering van het Koninkrijk der Nederlanden*. Amsterdam University Press.

Oostindie, G. (2006) Dependence and autonomy in sub-national island jurisdictions: The case of the Kingdom of the Netherlands. In *The Round Table* Vol. 95, No. 386, 609 – 626.

Peters, T. en Watermann, R. (1982) *In Pursuit of Excellence*. Harper and Row, New York.

Powdermaker, H. (1966) *Stranger and friend: The Way of an Anthropologist*. New York: Norton.

Rogler, L. H. (2002) Historical generations and psychology: The case of the Great Depression and World War II. *American Psychologist*, 57, 1013-1023.

Sauzier-Uchida, E. (2009) *Language Choice in Multilingual Mauritius – National Unity and Socioeconomic Advancement*. Geraadpleegd 21-7-2014 op:
https://dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/bitstream/2065/32794/1/KyoyoShogakuKenkyu_126_Sauzier-Uchida.pdf

Scheper-Hughes, N. (1995) The Primacy of the Ethical: Propositions for a Militant Anthropology. In *Current Anthropology* Vol. 36, No.3, 409 – 440.

Sluis, M. (2010) *Een koloniale speeltuin. De Antillen achter de schermen*. Uitgeverij Prometheus.

Sluka, J.A., en Robben, A.C.G.M. (2012) *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader*. UK: John Wiley & Sons.

Taylor, C. (1994) *Multiculturalism: examining the politics of recognition*. Princeton University Press, Princeton, 25 - 72.

Voestermans, P. & Verheggen, T. (2007) *Cultuur en Lichaam. Een cultuurpsychologisch perspectief op patronen in gedrag*. Open Universiteit Nederland: Blackwell Publishing.

Vries, A. de (2011) *Organisatiecultuur: een bacheloronderzoek naar de organisatiecultuur en internationale groei*. Universiteit Utrecht.

Vrolijk, C. (2009) *Scenario's voor de West en de betekenis daarvan voor de Nederlandse Defensie*. Universiteit Leiden